

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1875. Andra Kammaren. N:o 39.

Torsdagen den 22 April.

Kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m.

§ 1.

Föredrogos, men blefvo för andra gången bordlagda:

Stats-Utskottets Memorial N:is 58 och 59; samt

Andra Kammarens Andra Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 7 (i samlingen N:o 22).

§ 2.

Till bordläggning anmälde:

Stats-Utskottets utlåtanden:

N:o 60, i anledning af väckta förslag om vidtagande af åtgärder för upphjelpande af kolonien St Barthelemy m. m.;

N:o 61, i anledning af väckt motion om pension för Professorens A. J. Ångströms enka Augusta Ångström, född Bédoire;

N:o 62, i anledning af väckt motion om pension åt affidne Tulldistriktchefen W. Karströms enka och dotter;

N:o 63, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition om anvisande af medel för Sveriges deltagande uti 1876 års verdensutställning i Philadelphia;

N:o 64, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående anslag till bestridande af kostnaderna för Sveriges deltagande i en internationel geografisk kongress och utställning i Paris;

N:o 65, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående inköp för statens räkning af Frimurareordens hus å Riddarholmen i Stockholm;

N:o 66, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående beräkningsgrunden för det af trafikmedlen utgående bidraget till statens jernvägstrafiks pensionsinrättning; och

N:o 67, i anledning af väckt motion om anslag till en fackskola för praktisk arkitektur vid Teknologiska institutet;

Banko-Utskottets betänkande N:o 20, med förslag till ändringar i banko-reglementets tredje, fjerde och femte afdelningar; samt

Första Kammarens protokollsutdrag N:o 153, med delgifvande af Kammarens beslut öfver dess Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 3, i anledning af väckt motion om införande af ett nytt för Sverige, Norge och Danmark gemensamt system för mått, mål och vikt.

Kammaren beslöt, att dessa nu för första gången bordlagda ärenden skulle, med afseende på den ytterligare bordläggning deraf, som kunde ifrågakomma, uppföras främst å föredragningslistan för nästa sammanträde.

§ 3.

Ordet lemnades, på begäran, till Herr *Gumælius*, som anförde:

Herr *Gumælius*: Jag anhåller dels att få väcka en motion, hvari hemställes om den ändring i Tryckfrihetsförordningen, att i dess 2:a § 4:de moment måtte i stället för orden: "andra publika verk" införas orden: "andra publika eller kommunala myndigheter, inrättningar och verk" eller ock annan lydelse, som Utskottet kan finna lämpligare föreslå till främjande af samma syfte, --- dels att det måtte tillåtas mig att omedelbart till Konstitutions-Utskottet ingifva till frågan hörande handlingar, hvarmed jag icke vill belasta Riksdagens tryck.

Och aflemnade Herr *Gumælius* derefter sin sålunda anmälda motion, hvilken nu bordlades med åtecknad ordningsnummer 175.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. $\frac{3}{4}$ 3 e. m.

In fidem
H. Husberg.

Fredagen den 23 April.Kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m.

Herr Vice Talmannen utöfvade i detta sammanträde talmansbefattningen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 16 i denna månad.

§ 2.

Föredrogs och hänvisades till Konstitutions-Utskottet den af Herr A. Gumælius i gårdagens sammanträde afgifna motion, N:o 175, om ändring i 2 § 4 mom. Tryckfrihetsförordningen.

§ 3.

Föredrogos, men blefvo för andra gången bordlagda:

Stats-Utskottets utlåtanden N:ris 60—67; samt

Banko-Utskottets betänkande N:o 20.

§ 4.

Efter föredragning dernäst af Första Kammarens protokollsutdrag N:o 153, med delgifvande af samma Kammares beslut öfver dess Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 3, i anledning af väckt motion om införande af ett nytt för Sverige, Norge och Danmark gemensamt system för mått, mål och vikt, beslöt Andra Kammarerna hänvisa detta ärende för vidare utredning till sitt Tillfälliga Utskott N:o 1.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes Stats-Utskottets utlåtanden:

N:o 68, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående in-
dragning af Kommers-kollegium, och inrättande i dess ställe af

ett nytt embetsverk, benämndt Kongl. Styrelsen för handeln och näringarne m. m., och

N:o 69, i anledning af dels Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående ökad t anslag till länsveterinärer samt för veterinärundervisningens behof, dels enskilde motionärens förslag i fråga om veterinärundervisningens ordnande;

Och skuile dessa ärenden, som nu första gången bordlades, uppföras främst å den lista, som för föredragningen i Kammarens nästa sammanträde komme att upprättas.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. $\frac{3}{4}$ 3 e. m.

In fidem
H. Husberg.

Lördagen den 24 April.

Kl. 7 e. m.

§ 1.

Justerades det i Kammarens sammanträden den 17 innevarande månad förda protokoll.

§ 2.

Upplästes och lades till handlingarne ett af Herr *Lars Ersson* i Wik insändt, så lydande sjukbetyg:

Att Ledamoten af Riksdagens Andra Kammare, Herr *Lars Ersson* i Wik lider af en svår bulnad, till följd hvaraf han åt-

minstone för en veckas tid är förhindrad att bevista Kammarens sammanträden, intygar

Stockholm den 24 April 1875.

Carl J. Rossander,
e. o. professor.

§ 3.

Föredrogos och bordlades ånyo Stats-Utskottets utlåtanden N:is 68 och 69.

§ 4.

Förekom till afgörande Andra Kammarens Andra Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 6 (i samlingen N:o 21) angående minder-Ang. minder-
åriges anstäl-
lande vid fa-
briker m. m. årigas anställande vid fabriker och handtverk.

Utskottet hade, i anledning af Herr A. W. Staaff's i berörda ämne väckta motion (N:o 126), hemställt:

att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes genom sakkunniga män låta utarbета en författning angående barns och yngre personers antagande och användande i fabriks- och handtverksarbete samt om tillsyn från statens sida öfver de deri meddelade föreskrifternas efterlefnad.

Efter uppläsning af denna hemställan anförde:

Herr Ehrenborg: Det nu föredragna ämnet, hvilket äfven för några år sedan, nemligen vid riksdagarne åren 1870 och 1871, icke, såsom i utlåtandet uppgifvas, vid riksdagarne åren 1872 och 1873, bragtes å bane genom motion af Herr Jöns Rundbäck, och nu återupptagits af Herr Albert Staaff, är af djupt ingripande vigt, och Utskottets teckning af de missförhållanden, som i detta afseende ega rum, ådagalägger, att desamma äro synnerligen ömmande; men just därför att frågan är af sådan vigt, ligger det makt uppå att Riksdagen deri uttalar sig på ett sätt, som kan främja ett bättre förhållande än det nuvarande. Hvad nu Utskottets utlåtande angår, vågar jag betvifla, att dess antagande i alla delar skulle kunna medföra en sådan förbättring. Jag tror väl, att Utskottet kunnat hafva anledning föreslå någon förändring i motionärens förslag, men såsom det nu blifvit af Utskottet behandladt, är det enligt min uppfattning mindre antagligt, än sådant det af motionären framstälts.

Redan ur formel synpunkt företer detta Utskottets utlåtande några egendomligheter, om hvilka jag ber att få erinra. Först och främst synes Utskottet erkänna, att i alla de afseenden, som angå minderåriges antagande i fabriks- och handtverksarbete, utom hvad beträffar inskränkning i arbetstiden för dem, redan finnas lagbestämmelser i Kongl. Förordningen den 18 Juni 1864, hvari

Ang. minder-
 äriges anstäl-
 lande vid fa-
 brikerna m. m.
 (Forts.)

nemligen stadgas en minimiålder af 12 år för inträde i handverk, fabrik, eller handel samt skyldighet för arbetsgifvare att om de minderåriges undervisning draga försorg, derest någon brist i det erforderliga kunskapsmättet hos dem förefinnes; hvarjemte samma författning i 18, 19 och 20 §§ innehåller ansvarsbestämmelser och stadgar böter ända till belopp af 200 R:dr för öfverträdelser i något afseende af författningen. Utskottet påvisar dock icke någon bristfällighet uti dessa bestämmelser, men förmenar felet ligga deri, att dessa bestämmelser icke i allmänhet efterlefvas, utan att Utskottet dock gör något försök att utreda, hvori den bristfällighet i författningen består, som gör att densamma ej kan åtlydas, lika litet som Utskottet visat sina tilltänkta förändringar vara af beskaffenhet att lättare kunna efterlefvas än de nu gällande bestämmelserna.

En annan egendomlighet är, att den hemställen, hvarmed utlåtandet slutar, eller sjelfva klämman, icke innehåller något i sak eller på minsta sätt antyder några grunder, vare sig ur motionärens förslag eller i öfrigt, för den författning, om hvars utarbetande hemställen skulle göras till Kongl. Maj:t, utan klämman innehåller blott en begäran om tillsättandet af en komité och om utarbetandet af en ny lag angående dessa unga arbetstagare. Jag kan icke rätt förstå, huru Riksdagen, om den bifaller denna tomma hemställen, som saknar alla grunder, kan vara viss, att den skrifvelse till Kongl. Maj:t, som med anledning deraf skulle afgå, komme att innehålla just hvad Riksdagen med skrifvelsen åsyftade. Vi veta nemligen litet hvar, huru det tillgår vid uppsättningen af sådana skrifvelser. Rubrikerna uppläsa och skrifvelseförslagen godkännas, justeras, tryckas och utdelas, men huruvida deras innehåll öfverensstämmer med detbeslut, Riksdagen i ämnet fattat, derom svärfvar man i okunnighet, till dess förslagen blifvit tryckta, såvida ej materialier för detta innehåll funnits i sjelfva den kläm i utskottsutlåtandet, som af Riksdagen beslutas. Så är emellertid ej förhållandet i detta fall. De grunder, som borde finnas i klämman, äro i nu föreliggande utlåtandet utströdda här och der i Utskottets resonnement och motiv. Det kan verkligen icke annat än förundra mig, att detta Utskott, som annars är så betänksamt, då fråga är att uttala något, som saknar tillräcklig bestämdhet, i denna fråga varit så liberalt, att klämman icke blifvit på minsta sätt preciserad. Eget förefaller ock, att Utskottet, sedan det föreslagit en skrifvelse, i sin hemställen tillägger andra saker än dem, till hvilka motionen gifver anledning, nemligen angående tillsyn från statens sida öfver den nya författningens efterlefnad, om tillsättande af en komité och om utarbetande af en ny lag i ämnet, ehuru vi redan hafva en sådan. Jag vill icke klandra Utskottet för dess förslag, i hvad det afser önskvärdheten af en statens tillsyn, enär Utskottet i sak har rätt och, ehuru motionen ej innehåller bestämdt förslag derom, motionären likväl i sin motivering något vidrört denna omständighet. Deremot anser jag öfverflödigt för Riksdagen att, såsom förslaget innehåller, i meranämnda skrifvelse göra hemställen om tillsättande af en komité

och om utarbetande af en alldeles ny författning i ämnet i stället för en ändring af 1864 års förordning, enär det torde vara nog för Kongl. Maj:t att få veta de grunder, Riksdagen uppställt för en ändring af hithörande förhållanden, för att vidtaga de åtgärder, som kunna befinnas ändamålsenligast.

Detta beträffande den formela sidan af frågan. Jag ber nu att i största korthet få yttra några ord i sjelfva saken. Af hvad Utskottet säger i slutet af dess motivering — nemligen att det "anser sig derföre hafva fullt skäl att förorda hvad motionen åsyftar" — hemtar jag, ehuru derom ingenting är nämnt i sjelfva klämman, anledning till den förmodan att Utskottets hemställan innefattar, förutom hvad detsamma sjelf tillagt, ett tillstyrkande af motionärens förslag i alla delar. För att nu öfvergå till detta, så torde vi väl alla här i Kammaren vara ense derom, att högsta arbetstiden för minderåriga arbetare bör förkortas; och Kammaren har också redan en gång förut med anledning af Herr Jöns Rundbäcks motion beslutat en skrifvelse till Kongl. Maj:t för vinnande af detta för barnens fysiska välbefinnande så högst viktiga syfte, hvadan jag ej behöfver spilla några vidare ord derpå. En hvar bör nemligen erkänna otillräckligheten af stadgandet i 1864 års förordning, att arbetare af båda könen under aderton år icke få tvingas till arbete under tiden från kl. 9 e. m. till kl. 5 f. m. på dygnet. Häri godkänner jag alltså motionärens, som jag förmedlar, af Utskottet tillstyrkta förslag. Vidkommande sedermera den föreslagna tillsynen från statens sida öfver minderåriga arbetare, så har jag redan nämnt några ord derom. Saken är god, och Riksdagen har fullt skäl att hos Kongl. Maj:t framställa en anhållan i detta afseende. En sådan tillsyn eger också rum i andra civiliserade länder, der fabriksindustrien är utvecklad, såsom vi hade tillfälle att inhemta af betänkandet i frågan vid 1871 års riksdag samt af den bilaga, som åtföljde detsamma. Mot en skrifvelses aflåtande i dessa begge syften har jag således intet att invända, men jag håller fast vid, att det beslut som skall fattas bör innehålla de hufvudgrunder, som i skrifvelsen skola framläggas.

Deremot har Utskottet tillstyrkt motionen i en del, som jag på det bestämdaste måste motsätta mig, nemligen i hvad den rörer föreskrift om ett visst kunskapsminimum hos barnen, då de lemna folkskolan, såsom absolut vilkor för att de skola få användas i handverk eller fabriksarbete. Lifligt önskar jag, att barnen måtte kunna hållas till en ordentlig skolgång; men litet hvar af oss vet allt för väl huru det förhåller sig med skoltvångets tillämpning efter hos oss gällande lagar. Vi känna den mängd omvägar, som äro förenade dermed — från tillsyningsmannen till kyrkoherden, från denne till kyrkorådet, derifrån till landshöfdingen, kronofogden, länsmannen och fjerdingssmannen samt slutligen till fattigvårdsstyrelsen, som skall skilja barnet från föräldrarne. Der föräldrarne äro vårdslösa eller gensträfviga, är skoltvånget omöjligt att genomföra. Ej heller torde det vara obekant huru många föräldrahem det finnes, der barnen insupa en sådan luft, att den både i moraliskt och fysiskt afseende är sämre, än

Ang. minderåriges anställande vid fabriker m. m.
(Forts.)

Ang. minder-
 åriges anstäl-
 lande vid fa-
 brik m. m.
 (Forts.)

den som fabrikslokalerna erbjuda, under det deremot mångenstädes arbetsgifvarne hysa så ädla tänkesätt och sådan omtanke för barnen, att de icke endast egna tillsyn öfver deras skolgång, utan äfven sjelfva öppna efter arbetet lämpade skolor för dem, hvarigenom barnen blifva långt mera tillgodosedda i intelluktuellet hänseende, än de skulle blifva under det omedelbara inflytandet af hemmet och skoltvånget. Det är således i många fall en ren välgerning, att barnet, om det än efter tolf års ålder ej uppnått ett visst kunskapsmått, får deltaga i det kroppsarbete, som utom hemmet kan erbjudas det; det är en välgerning ej allenast för barnen sjelfva i fysiskt, intellektuellet och moraliskt hänseende, utan äfven för föräldrarne och för samhället i sin helhet. Och att nu, genom fastställande såsom absolut vilkor för barnens användande i arbete af ett kunskapsminimum, med ens omöjliggöra ett sådant godt, vore verkligen, enligt min tanke, ett beklagansvärdt steg.

Visserligen har Kammaren, med anledning af Herr Rundbäcks af mig nyss omnämnda motion, redan en gång fattat ett beslut i dylik riktning. Det rörde dock blott dem, som voro under 18 år och anställda i fabriker, ej handtverkerier; och det vore ej bra, om detta beslut nu upplifvades, i synnerhet om man genom Kongl. Maj:ts försorg nu kan erhålla en ordnad inspektion, hvarigenom man kunde kontrollera, huruvida den undervisning, som arbetsgifvarne åligger att ombesörja, verkligen eger run eller icke. Under sådana förhållanden lär det alls icke vara behöfligt att bestämma något visst kunskapsmått för inträde i yrkena; och icke heller finnes något sådant absolut stadgande intaget i andra staters lagbestämmelser. Vi veta att, sedan 1857 års Riksdag fästat Kongl. Maj:ts uppmärksamhet på förevarande ämne, och Kommerskollegium påföljande år till Kongl. Maj:t afgifvit infordradt utlåtande, ett utdrag deraf åtföljde Tillfälliga Utskottets öfver den vid 1871 års riksdag af Herr Jöns Rundbäck väckta motion afgifna betänkande. I detta utlåtande redogjordes för förhållandena inom Preussen, Frankrike, England och Belgien, och öfverallt finna vi en noggrann inspektion, en vidt utbildad undervisning och en någorlunda tillfyllestgörande kontroll, men aldrig några absoluta fordringar på ett minimum af kunskapsmått vid inträdet, såsom här föreslagits. Nu hafva vi uti 1864 års förordning minimiålder och undervisnings-skyldighet stadgade samt dessutom ansvarsbestämmelser, hvarföre endast en tillämpning häraf erfordras. Ett fattas dock, nemligen inskränkning i arbetstiden. Detta bör i klämman uttalas; och sedan kan Riksdagen öfverlemna åt Kongl. Maj:t att genom en komité eller på annat sätt låta utarbete ett förslag till sådana ändringar i förordningen, som kunna anses nödvändiga.

För min del skulle jag derföre hafva ansett lämpligare, om Utskottet, i stället för det nu föreliggande förslaget, framlagt ungefär följande:

Att med afseende på minderåriga personer, hvilka såsom arbetare i handtverk eller fabriker anställas, Riksdagen — med uttalande af sin åsigt om behöfligheten ej mindre af arbetstidens

närmare begränsning än hvad för närvarande är genom 1864 års näringsförfattning stadgad, än ock deraf att tillsyn må från statens sida utöfvas öfver iakttagandet af hvad samma författning bestämmer om villkoren för minderåriga arbetares användande i handel, handverk eller fabriksarbete — må i underdånig skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes vidtaga de åtgärder samt låta utarbета de förändringar i handels- och näringsförfattningarne, hvartill ett godkännande af de af Riksdagen härmed angifna önskningsmål må föranleda.

Ang. minderåriges anställande vid fabriker m. m.
(Forts.)

Hade jag varit medlem af Utskottet, hade jag der velat tillstyrka ett sådant uttalande. Men då så ej varit förhållandet, och jag dessutom vet, att det ej går an att hos Kammaren yrka bifall till ett förslag, som ej blifvit tryckt, och hvilket ledamöterna ej haft tillfälle att hvar för sig granska, måste jag derifrån afstå. Då jag emellertid ogerna såge Utskottets förslag helt och hållet förkastadt, emedan deraf kunde dragas den slutsatsen, att Kammaren ej behjertade frågans vikt, yrkar jag att ärendet måtte till Utskottet återförvisas i det af mig ofvan angifna syfte. Tiden för riksdagens afslutande är visserligen snart inne, och om ärendet skulle gå den vanliga vägen, nemligen först till Utskottet, derifrån genom afgifvet betänkande tillbaka till denna Kammare, sedan genom protokollsutdrag till Första Kammaren, så till dess Tillfälliga Utskott och slutligen åter till sistbemälda Kammare, är det fara värdt, att härtill skulle åtgå mera än de tre veckor, vi ännu hafva att vara samlade härstädes. Nu är dock förhållandet, att en likartad motion blifvit inom Första Kammaren väckt af Herr Carlson, som dock ej framställt något absolut yrkande om bestämmandet af ett minimikunskapsmått, och då man kan antaga att arbetet med berörda motion fortskridit lika långt som med denna, torde man mycket väl kunna hinna att under denna riksdag komma till något resultat i frågan.

Herr Alb. Staaff: I afseende å de anmärkingar, som Herr Ehrenborg nyss riktade mot detta utlåtande, och den motion, som till detsamma gifvit anledning, ber jag att först få erinna följande. Den ärade talaren yttrade till en början, att det i formelt hänseende vore mycket att anmärka emot utlåtandet, och såsom bevis härpå anförde han, att vi ju redan hafva en författning med bestämda föreskrifter i afseende på åldern, vid hvilken minderåriga få anställas i fabriker och handverkerier, samt skyldigheten för arbetsgifvarne att bereda dem undervisning o. s. v. Detta är visserligen riktigt, men då både i motionen och betänkandet framhållits, att de nu gällande bestämmelserna ej äro tillräckliga och nog verksamma, måtte väl deri ligga tillräckligt goda formela skäl för att begära, vare sig en förändring i den nuvarande författningen eller en ny sådan, hvaruti Kongl. Maj:t egde intaga så mycket af den förra, som han funne lämpligt.

Hvad härnäst vidkommer en annan anmärkning i samma hänseende, nemligen att sjelfva klämman ej innehölle något uttalande i sak, föreställer jag mig, att detta ej bör anses såsom ett fel,

Ang. minder-
 åriges anstäl-
 lande vid fa-
 briker m. m.
 (Forts.)

ty då här gäller en stor och genomgripande fråga, hvilken redan varit före vid flere riksdagar och dervid visat sig hafva åtskilliga sidor samt fordra ganska mycken undersökning och utredning, tror jag, att Utskottet handlat rätt, då det, i stället för att sjelf formulera ett förslag till författning, endast — efter att hafva antydt de allmänna grunder, hvarpå densamma borde hvila — inskränkt sig till att, såsom nu skett, föreslå, "att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes genom sakkunnige män låta utarbета en författning angående barns och yngre personers antagande och användande i fabriks- och handtverksarbete" samt att deri jemväl måtte stadgas om tillsyn från statens sida öfver föreskrifternas efterlefnad, någonting som förut saknats.

Jag kan således ej anse dessa formela anmärkningar vara för Utskottet graverande.

Beträffande åter sjelfva förslaget, så är det egentligen mot en punkt Herr Ehrenborg hufvudsakligen vändt sig, eller mot den tanke, som framstälts såväl i den till grund för betänkandet lig-gande motionen som äfven i sjelfva betänkandet, att det nemligen tyckes vara skäl att, då barn antagas i fabriker och handtverk, af dem fordra något, om ock aldrig så litet, kunskapsmått. Den erfarenhet jag gjort under den fleråriga tid, som jag, särskildt i hufvudstaden, haft att skaffa med folkskolelärjungar och äfven med sådana barn, som i förtid lemnat skolan och öfvergått till fabriker eller handtverk, utan att vara i besittning af det kunskaps-mått, man skulle önska, denna min bekantskap har gifvit mig den bestämda åsigten, att det är alldeles nödvändigt att, utom bibehållande af det åliggande, som fortfarande bör tillhöra arbets-gifvarne, nemligen att bereda minderåriga arbetare tillfälle till intellektuel förkofran, man ock bör söka tillse, att det icke vidare måtte gå för sig att barnen så i förtid löpa från skolan, att de nästan ingenting veta. Min ursprungliga afsigt var icke så mycket att tala om ett visst *minimum* af kunskapsmått, som skulle fordras, som icke mera att *någon* den allra ringaste kunskap borde före-finna, men det ansågs af Utskottet vara mera skäl att i moti-ven framhålla detta *minimum* såsom innehållande någonting mera bestämdt, och detta bör väl ej verka så afskräckande. Det är nemligen så, att om under vanliga förhållanden barnen komma i skolan vid sjunde, åttonde, kanske till och med vid sjätte året, böra de vid tolfte, trettonde eller åtminstone vid fjortonde året väl hunnit hafva genomgått det pensum, som fordras, nemligen innanläsning, skrifning, de 4 räknesätten i hela tal och den enklaste kristendoms-kunskap, och detta bör man väl kunna fordra. Nu är det gifvet, att hvarje fordran har sina olika kvalifikationer, och jag kan icke fordra det och det precis på samma sätt af minderåriga barn som af långt äldre personer, utan det ligger alltid en viss elasticitet i detta *minimum*. För att tala om kristendoms-kunskap, ja till och med om innanläsning, så är det klart, att de först vid något mera fram-skriden ålder kunna vinna någon egentlig insigt i den förra och verklig skicklighet i den senare; men de böra vid den antydda

åldern vara åtminstone något så när hemmastadda och öfvade i dessa stycken. Jag tror icke, att detta är för mycket begärdt.

Jag vill ytterligare betona, att *något* ovilkorligen behöfver göras, och att Kammarren här vid lag ej bör hysa några farhågor; ty det står ju Kongl. Maj:t fritt att i en författning uppställa de vilkor och medgifva de undantag, hvartill särskilda ömmande omständigheter kunna föranleda. Jag ser intet hinder för Kongl. Maj:t att, med den makt han i ekonomiska frågor har, låta utarbета denna författning så, som honom bäst synes.

Beträffande det skäl, som Herr Ehrenborg anført om nyttan och nödvändigheten för barnen att tidigt komma från hemmen, så är det visserligen en sorglig erfarenhet, att många dåliga hem finnas; men å andra sidan bör man ej skära alla hem öfver en kam. Jag har ingenting emot, att barnen i tid komma i kroppsarbete; detta är tvärtom ganska nyttigt; men jag fordrar dessförinnan någon liten kunskap, och att detta kroppsarbete icke ställes så att barnens fysiska och intellektuella utbildning derigenom hämmas, utan så att den på bästa sätt befordras. Hvad som skulle lägga hinder i vägen för detta stadgande, om det blefve alltför drakoniskt, vore den fattigdom, som mångenstädes är rådande, men min iakttagelse har varit, att huru stor fattigdomen än är, äro dock likgiltigheten, vårdslösheten och slarvet större, och om föräldrarne veta, att *något* ovilkorligen fordras, så skola de blifva desto angelägnare om, att barnen de första åren flitigt begagna skolan.

Ur denna synpunkt och af flera andra skäl anser jag mig böra vidhålla förslaget i det skick, som Utskottet i sitt utlåtande framställt detsamma. Jag anser, att huru viktigt det än är, att man gör allt för att höja folkskolan och bereda dess lärjungar tillfälle att inhemta högre kunskapsmått än nu, så är det dock aldrig angelägnast, att det blir allvar och sanning af den föreskriften, att hvarje svenskt barn måste lära sig någonting, och att, då vi gjort sådana stora uppoffringar för folkskoleväsendets utveckling, ett ord i denna sak från Riksdagen således må blifva ett lystringsord till folket att mera allmänt begagna sig af folkskolan för barnens undervisning. Detta har utgjort anledningen till min motion, och med den kannedom jag varit i tillfälle att om hithörande förhållanden inhemta, vet jag mycket väl att bland våra svenska industriidkare finnas många, som varmt intressera sig för de unga lärlingarnes intellektuella förkofran, men jag vet också att många undantag finnas. Jag är likaledes öfvertygad, att det skulle lända arbetsgifvarne sjelfva till större tillfredsställelse, om saken ordnas på ändamålsenliga och fullt lämpliga grunder.

På sätt föreliggande utskottsbetänkande och äfven den inom Medkammaren väckta motionen antyda, hafva från flera städer till Kongl. Maj:t ingått skrifvelser i ämnet, deribland från Göteborg, Norrköping och Malmö. Den sistnämnde stadens skolråd har särskildt yrkat, att inga andra barn skola få vid fabriksarbeten eller i handtverk användas än sådana, hvilka efter inhemtandet af

Ang. minder-
åriges anstäl-
lande vid fa-
briker m. m.
(Forts.)

Ang. minder-
 åriges anstäl-
 lande vid fa-
 briker m. m.
 (Forts.)

minimikursen erhållit betyg från folkskolan. I utlandet har lagstiftningen i detta afseende varit mycket verksam, och erfarenheten har der gifvit vid handen, att synnerlig vigt ligger uppå, att en allvarlig tillsyn från statens sida beredes. Först då en noggrann tillsyn föranstalts, har denna lagstiftning visat sig fullkomligt motsvara ändamålet. Herr Ehrenborg antydde, att man icke någonstädes i utlandet fäst sig vid, att de små arbetarne borde ega något kunskapsmått redan vid första inträdet i fabriken, men jag vill med afseende härå hänvisa till den sista franska lagen af år 1874, hvari meddelas föreskrifter om skolundervisning åt de minderåriga såväl innan de sättas i fabriks- eller handtverksarbete som sedermera.

Jag hoppas, att Kammarerna funnit hvad Utskottet anfört behjertansvärdt; och då frågan redan tvänne gånger förut, nemligen vid 1870 och 1871 årens riksdagar varit före (jag ber å Utskottets vägnar om förlåtelse att i betänkandet origtigt talas om frågans behandling vid 1872 och 1873 årens riksdagar) dervid Andra Kammarerna sista gången fattade ett beslut i alldeles samma syfte, som nu ifrågasättes, och då frågan synes vara af den beskaffenhet, att den talar för sig sjelf, vill jag utan vidare ordande värdigt samt anhålla, att Kammarerna måtte, genom bifall till föreliggande betänkande, gifva Kongl. Maj:t anledning att genom en ny författning bringa till full reda och ordning dessa så länge omordade förhållanden, hvilka onekligen förtjena att ganska snart blifva föremål för lagstiftarens uppmärksamhet.

Jag hemställer alltså om bifall till föreliggande betänkande.

Herr Philipsson: Jag har icke begärt ordet för att närmare utveckla de skäl, som tala för bifall till föreliggande utlåtande, ty — såsom den föregående ärade talaren yttrade — saken talar för sig sjelf, och i det bifallssorl, hvarmed motionärens anförande helsades, ser jag ett förebud till Kammarernas godkännande af Utskottets förslag. Anledningen hvarföre jag begärde ordet var den, att jag af Första Kammarernas Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 4, hvilket om en stund torde komma att till Kammarernas ledamöter utdelas, inhemtat, att Utskottet utan någon meningskiljaktighet tillstyrkt alldeles ordagrant detsamma som Andra Kammarernas Tillfälliga Utskott. Jag skall uppläsa slutet af motiveringen jemte den så kallade klämman och göra det så långsamt, att Herrarne sjelfva må kunna öfvertyga sig om, att de båda Utskotten gjort alldeles samma hemställan. Första Kammarernas Tillfälliga Utskott säger i slutet af motiveringen:

Vid innevarande riksdag hafva inom båda Kammarerna motioner af likartadt innehåll blifvit väckta. Behovvet af åtgärder för att förebygga, det icke en betydlig del af landets befolkning må uppväxa under förhållanden, som icke blott skada, fördröja eller qväfva den kroppsliga utvecklingen, utan äfven äro egnade att gifva fart åt en lätt öfverhandtagande okunnighet och råhet, har syntts Utskottet synnerligen behjertansvärdt. Då likväl hvarje lagstiftning i detta ämne måste vara föregången af en noggrann ut-

redning, och då förslag till bestämda lagstadganden i följd deraf icke synas böra af Riksdagen framställas, får Utskottet, lika med motionären, hemställa.

Ang. minder-
äriges anstäl-
lande vid fa-
briker m. m.
(Forts.)

Derefter följer klämman, som har följande lydelse:

att Riksdagen måtte genom underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes genom sakkunnige män låta utarbета en författning angående barns och yngre personers antagande och användande i fabriks- och handtverksarbete samt om tillsyn från statens sida öfver de deri meddelade föreskrifters efterlefnad.

Enär de båda Tillfälliga Utskott inom Kamrarne, hvilka haft de i ämnet väckta motioner till behandling, kommit till samma resultat, samt på grund af de lifliga sympatier för saken, hvilka Kammaren nyligen ådagalagt, vågar jag hoppas, att Kammarens beslut *icke* blir återremiss utan bifall till Utskottets förslag, hvarom jag vördsamt anhåller.

Häruti instämde Herr *Ekman*.

Herr Törneblad: Jag har endast några ord att i den föreliggande frågan anföra. Min mening är ingalunda att yrka afslag å Utskottets hemställan i denna sak, som i och för sig är ganska behjertansvärd; men det finnes en eller annan omständighet, som torde böra beaktas, på det att icke i den skrifvelse till Kongl. Maj:t, man här fordrat, inlägges för mycket af hvad dels motionärens och dels Utskottets motivering kan gifva anledning till. Klämman är emellertid i så allmänna ordalag affattad, att det icke förefinnes något skäl att motsätta sig densamma.

Hvad angår villkoren för barns användande i fabriker, torde det vara särdeles nyttigt att här, likasom i andra länder, stadga en inskränkning i arbetstiden, isynnerhet för att rätt kunna använda de föreskrifter om undervisningen, som redan finnas. Men jag vill å andra sidan erinra derom, att saken icke är hjälpt genom ett reglemente eller författning, ty med sådana uträttas ingalunda så mycket, som man vanligen tror, och att om man begär en strängare tillsyn öfver barnen, så är detta lättare sagdt än gjort. Vi hafva för öfrigt redan förut föreskrifter rörande ålder och undervisning, hvilka föreskrifter skulle kunna tillämpas långt noggrannare än nu sker.

Hvad minimikunskapen för hvarje barns antagande i någon fabrik vidkommer, så medgifver jag gerna *önskvärheten* af detta mål; men det torde måhända blifva svårt att stadga detta såsom ett bestämdt *vilkor*; ty det förekommer många fall i synnerhet på landsbygden, der folkskoleväsendet ännu icke hunnit den utveckling, att alla barn verkligen skulle kunna ernå de minimikunskaper, som för antagande i handtverk kunde fordras, och således komme i åtnjutande af dervid fästade rättigheter. Då likväl ingen bestämmelse härom uti klämman förefinnes, saknar jag all anledning att å betänkandet yrka afslag, utan anser jag mig tvärtom böra instämma i det resultat, hvartill Utskottet kommit. Dock vill jag, för den händelse förslaget antages, påpeka nödvändig-

Ang. minder-
åriges anstäl-
lande vid fa-
briker m. m.
(Forts.)

heten af att icke i skrifvelsen till Kongl. Maj:t för mycket utbreda sig i en eller annan riktning, emedan en dylik fingervisning utan tvifvel skulle för Kongl. Maj:t försvåra frågans utredande. Det allmänna syftet att fästa Kongl. Maj:ts uppmärksamhet på frågan, torde också måhända verka derhän, att de nuvarande föreskrifterna i ämnet komma att tillämpas med mera skärpa än som nu sker.

Herr C. A. Larsson: Då ingen annan framställt några skäl för afslag å Utskottets föreliggande betänkande, så får jag för min del göra det; ty jag anser, att regeringen förehar långt viktigare saker till afgörande än att böra besvaras med en så obetydlig fråga som denna. Skulle icke föräldrarne och skolstyrelsen tillräckligt noggrannt kunna tillse barnens skolgång, vore det i sanning besynnerligt; och skall regeringen stifta en lag för barnens användande vid fabriker och handtverk, så vill jag blott framhålla, att icke ens de mest sakkunnige personer torde kunna stifta en sådan lag, som har någon billighet för sig. Herrarne må icke tro, att det är vinningslystnaden som drifver barnen att i fabriker söka sitt bröd, utan det är helt enkelt nöden, som tvingar dem dertill. då föräldrarne icke kunna försörja dem, och barnen, hellre än att svälta ihjäl eller tiggande stryka omkring på gatorna, vid fabriks- eller handtverksarbetet söka förvärfva sig sitt uppehälle. Då vi för öfrigt hafva en lag, som tvingar barnen att gå i skolan, så hemställer jag, huruvida det vore Andra Kammaren värdigt att skapa ännu ett slags förmynderskap för dessa barn.

Jag får, på grund af hvad jag sålunda anfört, vördsamt hemställa om rent afslag å Utskottets föreliggande betänkande.

Herr *Sven Nilsson* i Österslöf förenade sig uti Herr C. A. Larssons yttrande.

Herr Biesert: Då den föregående talaren framhållit, att föreliggande fråga icke skulle vara af tillräcklig vikt för att taga Regeringens och Riksdagens uppmärksamhet i anspråk, skall jag för min del anhålla att få protestera mot en sådan uppfattning och att, instämmande med motionären, på det varmaste yrka bifall till Utskottets förslag.

Herr Granlund: Ehuru i hufvudsaken öfverensstämmande med motionären och Utskottet, kan jag likväl icke uti motivationen för Utskottets föreliggande betänkande obetingadt instämma. Utskottet tyckes nemligen enligt motiveringens innehåll vilja uppställa den fordran för hvars och ens antagande vid handtverk eller fabrik, att han erhållit betyg vid sin utgångsexamen från folkskolan; men, mine Herrar, det finnes många fattiga föräldrar med större barn, som icke ega andra medel till deras försörjning än sin egen arbetsförtjenst, ja oftast endast fadrens förvärf. och dertill kommer, att af de barn, som uppnått 13, 14 eller 15 års ålder, många kunna hafva en trög uppfattning i skolundervisningen, men

äro utrustade med stark kroppsbyggnad och följaktligen väl kunna användas vid handverk och fabriker. Det vore då i sanning hårdt, om de, i enlighet med Utskottets motivering, icke skulle kunna, till följd af bristande kunskapsmått, vid fabriksarbetet antagas; ty i begreppet *antaga* innefattas ingalunda en öfveransträngning vid arbetet, helst många handverkare och fabriker endast använda åtminstone en del af barnen vissa timmar om dagen eller vissa dagar i veckan, och detta kan hvarken kallas öfveransträngning eller i moraliskt hänseende skadligt. Det gifves för öfrigt tyvärr mångt hem, der barnets moraliska undervisning har långt sämre förespråkare än inom fabriken.

Jag vill visst icke motsätta mig, hvad motionären och Utskottet här hemställt, utan jag har endast velat uttala min åsigt derom, att barnets *antagande* vid fabriken eller handverket icke får anses betyda, att barnet är för hvarje dag eller hela veckan så sysselsatt, att ingen tid skulle finnas öfrigt för skolundervisningens fortsättande; och jag har så mycket mera skäl att framhålla denna min åsigt, som jag i många hänseenden känner till dessa förhållanden.

Herr Hammarberg: Jag skulle icke hafva begärt ordet i denna fråga, om icke en talare begärt proposition på afslag å Utskottets hemställan; men vid sådant förhållande har jag känt mig manad att med min röst understödja Utskottets föreliggande betänkande, då frågan i allt fall är af så synnerlig vikt. Då dertill kommer, att samma utlåtande i ämnet afgifvits från Första Kammarrens Tillfälliga Utskott, hoppas jag att resultatet af öfverläggningarne må blifva bifall till betänkandet inom begge Kamrarne.

Jag anser mig böra framhålla, att folkskoleinspektören i Göteborg för mig särskildt påpekat vigten af att den föreliggande frågan här kommit på tal; ty det är ett ganska sorgligt förhållande, att barnen mången gång, såsom förhållandet är i Göteborg, allt för ofta beröfvas tillfälle till undervisning. Å ena sidan är det visserligen sant, såsom den talare yttrade, hvilken yrkade afslag å betänkandet, att det för många barn är nödvändigt att så tidigt som möjligt förtjena sitt bröd, men å den andra är det äfven för dem nödvändigt att inhemta nödiga kunskaper för att sedermera vid äldre år kunna förvärfva sitt bröd.

Då motionären emellertid redan framställt så starka skäl för sin motion, skall jag icke vara vidlyftig, utan ber endast att med min röst få understödja densamma.

Med Herr Hammarberg instämde Herr *Lasse Jönsson*.

Herr Silfverstolpe: Då jag helt och hållet delar Herr Ehrenborgs åsigt i frågan, så skulle jag helst hafva önskat att densamma vunnit framgång; men då föga utsigt dertill förefinnes, att döma af diskussionen i frågan, så inskränker jag mig till att yrka bifall till Utskottets hemställan.

*Ang. mindrer-
äriges anstäl-
lande vid fa-
briker m. m*
(Forts.)

Ang. minder-
 åriges anstäl-
 lande vid fa-
 briker m. m.
 (Forts.)

Herr Jöns Rundbäck: Det är, såsom en talare anmärkt, ganska riktigt, att jag väckt motion i denna fråga redan vid 1870 och 1871 årens riksdagar och sistnämnda år med den framgång, att min motion blef af denna Kammare enhälligt bifallen. Men hvad som verkligen förundrar mig, är att min ärade vän Herr Carl Anders Larsson, som annars brukar vara så folkligt sinnad, nu kunnat uppträda emot ett sådant förslag som detta. Orsaken dertill torde dock icke vara någon annan än den, att han icke känner till förhållandena inom fabriksdistrikten. Det är just för fabriksarbetarnes barn, som jag anser statens förmynderskap vara i nu i fråga varande hänseende alldeles nödvändigt. Alla länder i Europa, åtminstone sådana der någon fabriksindustri bedrifves, hafva funnit nödvändigheten häraf, då de hafva i det hänseendet gått till och med mycket längre än Utskottet föreslagit.

Jag hemställer till den värde talaren, om han anser det billigt, att 12 à 13 års barn skola arbeta i en fabrik 14 à 15 timmar om dygnet; den som sett huru dessa barn öfveransträngas och följderna af denna öfveransträngning, måste ovilkorligen vara af en motsatt åsigt. Jag säger detta, icke för att klandra arbetsgifvarne, ty många af dem göra ganska mycket för barnens fromma och för att förekomma deras öfveransträngning; men många finnas ock, som icke vårda sig på långt när så väl om dem. Skulden till det onda ligger också mången gång till en stor del hos föräldrarne sjelfva, som, drifna af behovet, tvinga barnen till det öfveransträngande arbetet — jag har sjelf sett dylika minderåriga barn, nästan nakna, klockan sex på morgonen begifva sig till fabriken, dit de haft en half mils väg och der de fått arbeta till klockan 8 à 9 på aftonen. Det är visserligen sant, att dessa barn icke hafva något synnerligen styft arbete, men de äro dock från morgon till qväll sysselsatta med ett arbete så maskinmässigt, att de sjelfva till siut nästan blifva, så att säga, ett slags maskiner. Man invänder, att fabrikanterne underhålla skolor, hvilka barnen få besöka; men jag hemställer, huruvida ett barn, som arbetat 10. 12 à 13 timmar om dagen, efter så många timmars kroppsarbete verkligen kan draga nytta af denna undervisning. Jag tror derföre, att motionärens förslag, att i yrkena icke skulle få mottagas barn, som saknade de nödigaste förkunskaper, är ganska beaktansvärdt. Ty, som sagdt är, sedan barnen en gång börjat med arbetena i dessa yrken, kunna de, långt ifrån att föröka sina kunskaper, i allmänhet ej ens bibehålla dem.

Många andra skäl skulle kunna i frågan andragas; men jag har i de förut omordade motionerna andragit dem, och dermed må vara nog. Förr eller senare måste i alla händelser — jag är derom öfvertygad — åtgärder vidtagas för inskränkande af barnens dagliga arbetstid i fabrikena; men ju förr detta sker, ju mindre blir skadan för industriens idkare — ty de veta då hvad de hafva att rätta sig efter — och för det uppväxande slägtet, hvilket i sanning nu mångenstädes i de fabriksidkande orterna befinner sig i en mycket svårare ställning, än mången kan tro.

Jag

Jag för min del yrkar således bifall till Utskottets förslag, detta äfven af det skäl, att det är likartadt med det af Första Kammaren i frågan fattade beslut, och tror, att Kongl. Maj:t nog skall taga i öfvervägande, hvilka åtgärder, som för ändamålet vinnande kunna vara lämpligast, äfven om han i det fallet ej skulle kunna tillfredsställa alla olika önsknigar.

*Ang. minder-
åriges anstäl-
lande vid fa-
briker m. m.
(Forts.)*

Herr C. A. Larsson: Om Utskottet hade föreslagit, att Kongl. Maj:t eller Riksdagen skulle utfärda den ifrågasatta författningen, så kunde det visserligen hafva varit skäl att bifalla förslaget; men att uppdraga dess utfärdande åt "sakkunnige män" förefaller mig verkligen litet besynnerligt. Utskottet tillstyrker nemligen, att Kongl. Maj:t täcktes genom "sakkunnige män låta utarbete en författning angående barns och yngre personers användande i fabriks- och handtverksarbete" etc. Men huru kvalificerade skola väl desse "sakkunnige män" vara? Derom säger Utskottet ingenting. Man får icke veta om de skola vara jurister, prester, fabrikanter eller någonting annat. Någon antydning därom borde väl Utskottet hafva lemnat, så att man kunde hafva haft åtminstone någon ledning för bedömandet af, i hvilken riktning den nya författningen skulle komma att gå.

Emot Herr Jöns Rundbäck vill jag endast erinra derom, att nu gällande folkskolestadga är så sträng, att någon svårighet för vederbörande icke förefinnes att disponera öfver barnen under skoltiden; man kan ju till och med genom exekutiva åtgärder tvinga föräldrar och målsmän att låta barnen besöka skolan. Jag tror ej heller att några andra eller strängare åtgärder mot föräldrar eller målsmän, än de nu nämnda, behövas; och vilja barnen icke sjelfva lära sig något, så torde icke heller någon lag, den må vara huru sträng som helst, kunna tvinga dem dertill.

På grund af det nu anförda anser jag således fortfarande det icke vara skäl att till Kongl. Maj:t aflåta den af Utskottet föreslagna underdåniga skrifvelsen.

Herr Wedberg: Det torde vara öfverflödigt anmärka, att den föregående talaren Herr Carl Anders Larsson alldeles misstagit sig, då han säger att Utskottet i sitt skrifvelseförslag hemställt, att sakkunnige män skulle "utfärda" författning i ämnet. I Utskottets förslag står nemligen, som Herrarne torde finna, i stället "utarbete," ty någon annan än Kongl. Maj:t läser väl icke kunna utfärda någon författning, vare sig i ett eller annat afseende. Samme talares yttrande, att han, som orden föllo sig, "ville se den förordning eller den makt som kunde tvinga föräldrar att hålla sina barn i skola eller att hindra vanvårda dem i fall de så ville göra," torde icke behöfva annat svar än att sådana makt och sådana förordningar redan finnas och skola finnas, så länge som vi hafva lyckan hafva ett ordnad samhälle, ehuru desamma kunna behöfva förändras och kontroller öfver dess efterlefnad föreskrifvas.

Ang. minder-
 åriges anstäl-
 lande vid fa-
 briker m. m.
 (Forts.)

Hvad nu sjelfva saken beträffar, så har vid behandlingen af densamma i Utskottet jag, jemte flere, ingalunda förbisett de svårigheter, som mot dess noggranna genomförande kan med skäl uppställas, men jag har icke desto mindre ansett mig böra medverka till det slut, hvartill Utskottet kommit, och är förvissad att om, hvilket ju aldrig betviflats, det är riktigt att enskildes olägenheter ej böra tagas i betraktande, då fråga är om det *helas väl*, så är ju äfven motionärens förslag välbetänkt, ty ett bland samhällets största ändamål bör väl vara se till, att hvarje dess medlem erhåller i barndomen så stor del af vetande som han för sin samhällsställning kan behöfva, och hvad folkskolestadgan föreskrifver såsom minimum, torde icke få anses vara för mycket för någon. Är nöden så stor i något hem, och många sådana finnas nog beklagligtvis, att föräldrarne icke kunna hafva sina barn i hemmet till dess de inhemtat det nu ifrågasatta kunskapsmättet, så bör i sådana fall kommunen med sin hjälp mellankomma.

Genom motionärens, tillika Utskottets ordförande, lemnade utredning under denna diskussion har, enligt mitt förmenande, skälen för bifall blifvit så väl motiverade att för mig icke kan återstå något att tillägga, dock torde jag böra nämna, att den omständigheten, att Första Kammarens Tillfälliga Utskott på en likartad motion af Herr Carlson nu gifvit alldeles lika förslag, ingalunda är beroende på en slump utan har skett genom öfverenskommelse mellan motionärerne i båda Kamrarne för att derigenom möjligen kunna få frågan afgjord vid denna riksdag.

Att enligt Herr Ehrenborgs förslag återremittera betänkandet till Utskottet för ytterligare behandling anser jag icke hafva något skäl för sig, hvarför jag ock hos Herr Talmannen anhåller om proposition på bifall till detsamma oförändradt.

Herr Linné: Jag har föresatt mig att fatta mig kort, enär så mycket redan blifvit i frågan yttradt, och jag skall söka hålla min föresats.

Redan vid den första riksdag, jag såsom medlem af denna Kammare bevistade, fick jag från flera håll inom den ort, jag har äran representera, i uppdrag att väcka motion i samma syfte som den af Herr Albert Staaff nu framlagda. Jag hade ock ämnat att i år väcka en dylik motion — många af mina kommittenter och äfven andra hade uppmanat mig dertill — men jag afstod derifrån, då jag till min stora glädje fick höra att jag i det afseendet blifvit förekommen af Herr Staaff, en man med mycket större förmåga och större anseende än jag. Det resultat, hvartill Utskottet kommit, har äfven väckt min glädje. Att någon skulle vilja rösta deremot, allra minst på så klena skäl, som de af några talare här anförda, kunde jag derföre icke föreställa mig.

Jag inskränker mig till att yrka bifall till Utskottets förslag.

Öfverläggningen förklarades slutad. I öfverensstämmelse med de yrkanden, som derunder blifvit gjorda, gaf Herr Talmannen

propositioner dels på bifall, dels på återremiss, dels ock på afslag; och enär den förstnämnda af dessa propositioner besvarades med öfvervägande ja, hade Kammaren således bifallit Utskottets hemställan.

*Ang. minder-
åriges anstäl-
lande vid fa-
briker m. m.
(Forts.)*

Protokollsutdrag rörande detta beslut, som, jemlikt 63 § 3 mom. Riksdagsordningen, skulle Medkammaren delgifvas, blef nu omedelbart efter beslutets fattande uppsatt och inför Kammaren justerad.

§ 5.

Föredrogs och bifölls Stats-Utskottets memorial, N:o 58, med förslag till sammanjemkning af Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande det af Utskottet under N:o 41 afgifna utlåtande i fråga om byte mellan Kongl. Maj:t och Kronan, å ena sidan, samt Stockholms stad, å den andra, af mark å Långholmen.

§ 6.

Skedde föredragning af Stats-Utskottets memorial N:o 59, i anledning af erhållen återremiss af Utskottets utlåtande N:o 34, angående väckt förslag att i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om ändring af Kongl. kungörelserna den 17 Juli 1847 och den 7 Augusti 1863 rörande sättet för utarrendering af Kronans fastigheter.

*Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.*

Sedan berörda utlåtande blifvit af båda Kamrarne till Utskottet återförvisadt, hade Utskottet, efter att hafva underkastat ärendet ytterligare behandling, nu i ämnet framlagt nytt förslag, enligt hvilket Utskottet hemställt:

1:o) att Riksdagen måtte besluta:

a) att i afseende å sådana Kronans egendomar, som hädanefter första gången för statsverkets räkning utarrenderas, hvarken någon optionsrätt må, derest den ej finnes vara genom särskildt aftal nuvarande innehafvare lagligen tillförsäkrad, ega rum, eller bestämelse om framtida sådan meddelas; och

b) att ej heller, vid förnyad utarrendering af Kronans öfriga egendomar, någon bestämelse om optionsrätt må i de nya arrendeafhandlingarne upptagas;

och torde Riksdagen, derest förestående vinner bifall, vid anmälan af detta beslut anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes utfärda föreskrifter i berörda hänseenden; samt

2:o) att Riksdagen jemväl måtte uti skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t behagade, efter föregående utredning, låta upprätta och för Riksdagen framlägga förslag till de förändrade bestämmelser med afseende på utarrendering och förvaltning af statens egendomar, som af förhållandena påkallas.

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

I anledning af detta förslag, hvars särskilda punkter i ett sammanhang föredrogos, uppstod nu öfverläggning; och anfördes derunder af

Herr Ola Andersson i Nordanå: Stats-Utskottet har, så vidt jag rätt uppfattat dess mening, i första punkten af detta memorial föreslagit, dels att i fråga om de egendomar, hvilka komma att för statsverkets räkning första gången utarrenderas, optionsrätt ej skall ega rum, och dels att, beträffande de egendomar, hvilka nu äro med en sådan förmån utarrenderade, en dylik rättighet i de blifvande arrendeaftalen ej skall intagas utan förutgången undersökning, hvarom i andra punkten omförmäles, och derom af Riksdagen fattadt beslut.

Om således ett bifall till 1:sta punkten icke utesluter möjligheten af optionsrättens bibehållande för redan förut bortarrenderade statsegendomar, så har jag för min del icke något mot att bifalla denna punkt. Det är tydligt och klart, att i fråga om sådana statens egendomar, hvilka hädanefter komma att första gången utarrenderas, ingen sådan optionsrätt gerna bör åtminstone nu medgifvas, och ingen har i detta fall någon rätt att påstå. Hvad åter beträffar de redan förut bortarrenderade Kronans fastigheter, så kunna arrendatorerne af dessa grunda sin rätt till optionsrätt icke blott på de ordalag, som möjligen finnas i kontraktet, utan äfven, ehvad föreskrifter i detta hänseende i kontraktet finnas eller ej, på gällande lag, enär en sådan rätt är dem tillförsäkrad genom Kongl. kungörelsen af den 17 Juli 1847, hvarigenom stadgas att denna rätt skall fortfaara, intill dess statsverket icke längre finner sig böra bortarrendera dessa egendomar.

I fråga åter om det nyttiga eller onyttiga uti optionsrättens bibehållande vill jag ej mycket yttra mig. Jag tror, att den kan hafva både fördelar och olägenheter med sig. Men om den skall tagas bort, så tror jag det vara angeläget, att en lag stiftas, hvarigenom arrendatorerne tillförsäkrades någon ersättning för nedlagda grundförbättringar å dessa egendomar. Vi se redan nu, att flera af dessa arrendatorer nedlägga mycket arbete på den jord de af staten arrendera och sålunda till exempel genom stembrytning, odling och dylikt nästan tum för tum med sitt arbete betala den jord de bruka. Detta anser jag vara till stort gagn för statsverket. Tages nu optionsrätten bort, utan att möjlighet till ersättning för verkställda grundförbättringar på annat sätt beredes arrendatorerne, så fruktar jag, att statens vinst af en sådan åtgärd blir endast tillfällig och på längden ganska ringa om ens någon.

Egentliga skälet, hvarföre jag begärt ordet i denna fråga, är ett yttrande, som förekommer på andra sidan af Utskottets utlåtande, hvarest det heter, att "sannolikt äfven omkring 400 nummer till hospitaler anslagna och under Serafimer-ordensgillet förvaltning ställda fastigheter komma att inom kort till statsverket indragas och för dess räkning utlegas." För min del tror jag det icke vara så alldeles säkert, att det går så lätt för sig att

indraga och för statens räkning utarrendera *alla* dessa hospitals-hemman. Om till exempel enskilda personer hafva till Stockholms stad skänkt några egendomar för att användas till sjukvårdsinrättningar eller dylikt — jag undrar hvad man skulle säga, om någon sedermera föresloge, att dessa egendomar skulle till statsverket indragas och för dess räkning utarrenderas. Och dock förhåller det sig ungefär på enahanda sätt med hospitalshemmanen i Skåne. De äro skänkta af enskilda personer till sjukvårds- och barmhertighetsinrättningar i provinsen och äro icke statsverket tillhörande egendomar, om de ens någonsin varit det. Säkert är åtminstone, att, sedan de kommo i enskild ego, statsverket icke utbetalt något för att komma i ego af dem. Det är alldeles icke svårt att bevisa, att hvartenda af dessa hemman blifvit skänkt af enskilda personer för att användas till barmhertighetsanstalter i Skåne. Det första steget å statens sida att så att säga annektera dessa egendomar bestod deruti, att inkomsten af dem indrogs till Serafimer-ordensgillet, hvarifrån sedan medel utdelades till hospitalet i Malmö, allt efter som behofvet fordrade, men ej mera. På det sättet har Skåne under många år betalt en sammanlagd summa af flera hundra tusen kronor till allmänna hospitalsinrättningar i riket, hvilka medel provinsen skulle hafva kunnat använda uteslutande till sina egna sjukvårdsanstalter, ty medlen voro skänkta icke blott till vårdande af sinnessjuka utan för sjukvård i allmänhet.

Jag har ansett mig böra påpeka detta till den kraft och verkan det kan hafva, för den händelse frågan, till följd af Utskottets förslag i andra punkten, blir föremål för närmare utredning och ompröfning hos Kongl. Maj:t.

Under sådan förutsättning och under förhoppning om, att i behörigt öfvervägande måtte tagas den ersättning för å egendomen nedlagda kostnader, hvilken bör tillerkännas arrendatorer af Kronans fastigheter, derest optionsrätten upphäfves, har jag icke heller något emot att lemna mitt bifall till Utskottets hemställan i andra punkten af det föredragna betänkandet.

Herr *Nils Nilsson* i Stäfvie förenade sig i Herr *Ola Anderssons* anförande.

Herr *Danielsson*: Jag kan visserligen vara belåten med det slut, hvartill Utskottet kommit i mom. a) af 1:sta punkten, ty jag tror det nära nog vara nödvändigt att i afseende å utarrendering af Kronans fastigheter vidtaga den af Utskottet föreslagna åtgärden. Hvad åter vidkommer mom. b) i samma punkt, anser jag man bör tydligt uttala, huru och på hvad sätt de arrendatorer, som under arrendetiden nedlagt större omkostnader på statens egendomar, må komma i tillfälle att därför erhålla ersättning, så att det icke vid kontraktets slut helt enkelt må heta: Ni har ingen ersättning att vänta för de omkostnader ni möjligen nedlagt på bostället. Det är blott detta jag velat påpeka. Jag vet visserligen,

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

att det finnes föreskrifter härom i gällande lag; men då jag ej vet, huruvida meningen är att dessa föreskrifter genom bifall till Utskottets hemställan under mom. b) skola upphävas, så har jag önskat få tydligt och klart för mig, huru härmed förhåller sig. Är det nu så, att icke någon ersättning kommer att tillerkännas arrendatorer af Kronans fastigheter för de kostnader desse på hemmanet nedlagt, genom grundförbättringar, byggnader eller andra försköningar, tyckes billigheten fordra, att de må ega rättighet att, om de så önska, bibehållas vid arrendet genom att förnya kontraktet.

Jag har icke något vidare att uttala än den önskan och förhoppning, att några föreskrifter i detta syfte måtte inflyta i den förordning, som på grund af den i 2:dra punkten föreslagna skrifvelsen kan komma att utfärdas.

Herr Åstrand: Då denna fråga förra gången behandlades i Kammaren, var jag i följd af erhållen permission frånvarande; och jag vill derföre nu begagna tillfället att yttra mig om densamma.

För min del anser jag frågan vara af långt större vikt, än att jag skulle kunna finna det beslut, hvartill Kammaren då tycktes vilja komma, gagneligt eller nyttigt för det allmänna. Jag delar icke deras åsigt, som anse, att optionsrätten bör borttagas, och jag stödjer denna min uppfattning af frågan på den erfarenhet, jag deri förvärfvat. Jag känner nemligen till en massa boställen i min hemort, som arrenderas af personer, tillhörande den rena arbetsklassen, hvilka genom omtanka och flit lyckats samla så stora kapital, att de med dem jemte den kredit, som deras redbarhet skaffat dem, kunnat förvärfva besittningsrätt till dessa hemman. Genom flit och troget arbete hafva de lyckats uppdriiva hemmanen, så att de nu lemna vida större afkastning än vid den tid, då de mottogo dem; och de hafva således kunnat förskaffa sig och sina familjer en god och säker utkomst, hvarförutom deras verksamhet varit gagnande för staten, derigenom att hemmanen blifvit väl häfdade. Men de hafva också litat på, att genom optionsrätten deras efterkommande skulle erhålla större fördelar af hemmanet i följd af de kostnader, de derå nedlagt; och så länge optionsrätten qvarstår, äro de förvissade, att deras efterkommande kunna få åtnjuta frukterna af deras arbete, hvilket dock icke varit alldeles säkert, då det flera gånger inträffat, att vid ny auktion andra personer gjort så höga anbud, att den gamle arrendatorn med sin kändedom om hemmanets beskaffenhet ansett sig icke kunna mottaga arrendet på sådana vilkor. Såsom Herrarne se af betänkandet, hafva från början af år 1870 till slutet af sistlidne Februari månad endast 32 gamla arrendatorer icke begagnat sig af denna rätt, helt säkert derför att de med den närmare kändedom om hemmanets afkastning de egt, ansett, att högsta anbudet varit så högt, att de icke vågat öfvertaga arrendet. Om nu optionsrätten borttages, så synes det mig vara alldeles tydligt, att

det skall ligga i arrendatorns intresse att i högsta måtto utsuga bostället; och det står icke i mensklig förmåga att skrifva en författning så, att detta icke skall kunna lyckas för en arrendator, som känner till hemmanet och vet, på hvad sätt han deraf skall kunna taga den största möjliga afkastning. Om detta inträffar, hvilket måste ske, om optionsrätten tages bort, så blir det staten, som kommer att draga det kortaste sträet.

Herr Ola Andersson har dessutom påpekat, att, om optionsrätten borttages, arrendatorn eller hans rättsinnehafvare vid arrendets afträdande måste tillförsäkras ersättning för de grundkostnader, han å hemmanet nedlagt. Herrarne veta, att ett väsendtligt vilkor nu mera för att höja jordbruket så, att det lemna den största möjliga, uthålliga afkastning, är att grunddika jorden; men dertill fordras stora kapital, ty att grunddika jorden kostar i allmänhet lika mycket som att bryta och odla den och långt mera, om det är slättland; men en arrendator skulle tveka att på hemmanet nedlägga en sådan kostnad, om han visste, att han icke fick tillräcklig ersättning därför, då arrendetiden vore slut, och han genom ett högre anbud tvingades att lemna hemmanet. Om ett sådant stadgande komme att inflyta, hvilket jag anser vara af behof och rättvisa påkalladt och äfven i statens sanna intresse, så blefve följden den, att de ersättningssummor, som sålunda komme att utbetalas, blefve så stora, att den inkomst, staten genom städja eller eljest skulle erhålla, blefve af underordnad vigt mot de ersättningsbelopp, som af den nya arrendatorn skulle komma att erläggas.

Jag kan således icke i något hänseende finna det vara nyttigt att borttaga optionsrätten. Det står ju redan nu hvar och en fritt att bjuda det högsta arrendebelopp, han kan gifva; men jag anser det icke vara skadligt, att den, som står hemmanet närmast och som derå nedlagt 20 års omtanka och mödor, får fortfarande åtnjuta arrendet mot det belopp, en annan för hemmanet bjudit. Det egentliga skälet för denna rätts borttagande torde snarast ligga uti en känsla, hvilken tillvitas oss såsom ett af våra nationalfel, och som för oss är allt annat än hedrande, hvarför jag icke ens vill namngifva den; jag hoppas dock, att den icke skall blifva afgörande för denna fråga, samt får på af mig anförda skäl yrka afslag å Utskottets hemställan.

Herr Per Nilsson i Kulhult: Då denna fråga förra gången förevar till behandling i denna Kammare, deltog jag icke, såsom för tillfället permitterad, i diskussionen derom.

Lika med nästföregående talare är jag af den åsigten, att staten icke skulle göra någon förtjenst, om optionsrätten i fråga om de redan en gång utarrenderade boställena borttoges. Hvar och en, som känner, huru boställena i min hemort hittills brukats, vet alltförväl, att de i afseende på kultiveringen legat i fullkomligt lägervall; och om nu optionsrätten tages bort, så är det tydligt och klart, att arrendatorn innan arrendetidens slut söker be-

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

reda sig all den inkomst af hemmanet, som han möjligtvis kan, hvarigenom jorden ytterligare kommer att blifva illa medfaren och vanskött. Följden deraf blefve också, att en blifvande arrendator icke skulle kunna gå högre än eller ens så högt som den gamle arrendatorns arrende, till följd deraf att jorden är utsugen. I allmänhet är maximibeloppet å arrendesumman för boställen så högt, att jag icke tror det vara någon fara att bibehålla optionsrätten. Skall man grunddika och mergla jorden, är det icke sagdt att man får igen de derför utgifna kostnader under en 20-årig arrendetid, ty man kan icke grunddika och mergla hela boställets odlade åkerjord på en gång, utan detta tager en tid af 8 å 10 år, och således kan arrendatorn icke taga in omkostnaderna under arrendetiden, utan han kommer att göra förlust. Genom optionsrättens borttagande skulle således till skada för staten sådana förbättringar af jorden helt och hållet uteblifva.

För min del yrkar jag alltså afslag å 1:sta punkten af Utskottets hemställan.

Herr Törneblad: Blott några få ord. Det synes mig icke vara riktigt att, om man i skrifvelse till Kongl. Maj:t begär utredning och förslag rörande förändrade bestämmelser med afseende på utarrendering och förvaltning af statens egendomar, man från denna allmänna utredning utbryter den särskilda frågan om optionsrätten, hvilken med dessa bestämmelser stå i det närmaste sammanhang.

Hvad sjelfva optionsrätten angår, vill jag icke genom något utförligt yttrande förlänga diskussionen, utan vill endast uttrycka den åsigt, att dess totala afskaffande icke vore från statens synpunkt önskvärd, utan att det, enligt min åsigt, i längden för statens egendoms värdd och skötsel otvifvelaktigt är nyttigt att optionsrätten i en eller annan form bibehålles.

Herr Key: Jag får helt enkelt inskränka mig till att yrka bifall till Utskottets förslag och på samma gång upplysa, att det samma nyss blifvit i Första Kammaren bifallet med 73 röster mot 15.

Grefve Sparre: Jag är af samma mening, som nyss af Herr Törneblad uttalades, nemligen att då Riksdagen ingår med skrifvelse till Kongl. Maj:t, med anhållan "att Kongl. Maj:t behagade, efter föregående utredning, låta upprätta och för Riksdagen framlägga förslag till de förändrade bestämmelser med afseende på utarrendering och förvaltning af statens egendomar, som af förhållandena påkallas," att, säger jag, det under sådana förhållanden är olämpligt att på förhand klippa af optionsrätten. Ty om det vid skeende utredning befinnes att denna rätt utan skada kan borttagas och ersättas af något bättre, må den då falla! Men att Riksdagen, osäker om något bättre blifver satt i stället, skulle borttaga optionsrätten, synes mig, som sagdt, olämpligt.

Beträffande denna optionsrätt ber jag endast få göra en fråga.

Om Herrarne vilja arrendera ut sina egendommar, ställa Herrarne då till en offentlig auktion och taga den till arrendator som bjuder högsta arrendet? Jag har, mine Herrar, 14 större och mindre egendommar utarrenderade, men icke har det fallit mig in att låta på auktion utbjuda arrenderätten till dem, och jag tror icke att någon klok egendomsegare skulle kunna komma på den tanken. Deremot har jag tagit till regel, att den arrendator, som länge suttit vid egendomen och skött den väl, honom behåller jag kvar i det längsta; jag uppmuntrar honom dertill, jag nedsätter arrendet, om möjligt, och jag har funnit mig väl dervid, under det att andra, som gått till väga på annat sätt, dermed på längden blifvit missbelåtna. Jag har vidare såsom landshöfding suttit i två särskilda boställsdirektioner, der man tillämpat optionsrätten. Alla hafva deraf funnit sig väl, alla boställen äro väl skötta, under det att i en grannprovins, der man följt principen att utarrendera till den högstbjudande, egendommarne blifvit vanskötta, och jag tror att de nu mera äro benägna att återtaga optionsrätten som de förut förkastat. Jag vill visserligen icke bestrida, att Herr Presidenten i Kammarkollegium har rätt deruti att optionsrätten kan missbrukas, — det går så till med allt här i verlden, om icke den som sköter en sak, ser till att den skötes riktigt. Om således de vederbörande, som hafva tillsynen öfver utarrenderingen af Kronans egendommar, icke se till att det belopp, som skall bestämmas såsom maximum för arrendet, blir det rätta, så kan det visserligen hända, att staten förlorar i inkomster, men jag befarar att staten kan förlora mera, om det ovilkorligen stadgas, att den, som bjuder mest och kan ställa borgen för 5 år, ovilkorligen skall få arrendet. Detta är, efter min tanke, den sämsta metod man kan använda, då fråga är om att utarrendera en egendom, och jag påstår ännu en gång, att ingen enskild person i vårt land går så till väga, utan att han i främsta rummet ser till hvad slags personer han får till arrendatorer.

Jag instämmer således med Herr Törnebladh i det yrkandet att 2:dra punkten måtte bifallas, men att, om Riksdagen affäter en sådan skrifvelse som der omförmäles, det icke kan vara lämpligt att på förhand säga att optionsrätten vilja vi förkasta. Ty det kunde ju hända, att det vid en utredning visade sig, att optionsrätten utan skada kunde bibehållas. I principen kan den åtminstone icke, såsom den förste talaren visat, vara skadlig; vill jag att jorden skall skötas väl, så bör jag gifva den gamle arrendatorn åtminstone möjligheten att få stanna kvar, ty vet han att han efter arrendetidens slut måste lemna jorden, så är han naturligtvis mån om att på denna tid deraf draga den högsta möjliga vinst och han måste försaka att göra de utgifter för jordens odling och framtida bestånd, som han under andra omständigheter skulle vara böjd att påkosta. Frågan är af synnerlig vikt, och jag betviflar ej, att man, till följd deraf att en mängd egendommar numera komma under statens förvaltning, skall inse nödvändigheten af att inrätta en särskild domänstyrelse eller något dylikt. Huru man härmed ämnar ställa vet jag ej, men jag anser, att man ej bör på

*Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)*

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

förhand fördöma en institution som, om den också någon gång missbrukats, dock i principen är riktig, så vida det är principenligt att uppmuntra en arrendator att sköta jorden väl i den förhoppning att få behålla den.

Jag instämmer således med de talare, som yrkat bifall till 2:dra punkten, men afslag å begge momenten i den 1:sta.

Herr Liss Olof Larsson: Jag hade icke trott, att något motstånd mot Utskottets betänkande här skulle möta, sedan man varit i tillfälle att läsa det yttrande, som den 31 sistlidne Mars i frågan afgifvits i Första Kammaren af Presidenten i Kammarkollegium, hvilken i första rummet bör ega kännedom om hithörande förhållanden. Alla omständigheter och förhållanden äro der så tydligen utredda, att jag tror, att den, som gjort sig besvär att genomläsa detta yttrande, icke skall draga i betänkande att bifalla Utskottets förslag. Jag vill nu icke genomgå detta yttrande, ty det skulle vara endast ett onödigt upprepande deraf, och jag är i öfrigt öfvertygad, att de allra flesta af Kammarens ledamöter förut tagit kännedom om detsamma, men jag kan dock icke underlåta att fästa uppmärksamheten å en upplysning, som der meddelats rörande några mindre boställen, som sedan sistlidne riksdag utarrenderats. Man finner deraf att af 11 boställen, som utarrenderades af dem som tillhörde landsstaten, och hvilka utarrenderats utan optionsrätt, hafva 8 blifvit utarrenderade för en städja öfverstigande det antagna maximibeloppet, och dessa boställen utgöra likväl endast små hemman. Då sådana resultat visat sig med afseende å små hemmans utarrendering, och då en hel mängd boställen inom kort skola af Kammarkollegium öfvertagas och utarrenderas, så att hela antalet, inberäknadt dem som förut genom Kammarkollegii försorg utlegas, uppgår till omkring 4,000, så vill det synas som om stora summor komma att slösas bort, i fall optionsrätten skulle bibehållas. Jag tror att, sedan Riksdagen visat sig så frikostig till höger och venster, det är i sin ordning att Riksdagen äfven tager vara på de inkomster, staten eger. Bland statens tillgångar har man i främsta rummet satt just dessa boställen och att slösa bort de inkomster, staten kan få af sina boställen, hvilket med optionsrättens bibehållande skulle ske, tror jag icke vara rätt.

Det resultat, som den förenämnde talaren i sitt anförande i Första Kammaren åsyftade, synes af protokollet sid. 6. Det heter nemligen der: "Det resultat, hvartill jag ville komma, är först och främst, att, oberoende af allt öfrigt, beslut nu fattas om upphörande af optionsrätten." Detta ansåg han vara det resultat, hvartill han i första rummet ville komma, sedan han så fullständigt förut utredt frågan.

Man har visserligen gjort åtskilliga invändningar mot optionsrättens borttagande och sagt att en arrendator skulle derigenom drabbas af synnerligen stora förluster. Jag kan icke finna, huru någon kan tro att det ringaste skulle tagas ifrån de gamla arrendatorerne, och jag ber att få erinra derom, att fråga icke är att taga

ifrån de nuvarande arrendatorerne arrendet, då tiden för detsamma gått till ända, utan står det i kontraktet att de få dervid bibehållas, om de väl skött och häfdat jorden. Den minsta tid en nuvarande arrendator får bibehålla arrendet varierar mellan 20 och 40 år. Det är således tillräckligt lång tid för en arrendator att genom afkastningen af ett sådant boställe erhålla ersättning för de kostnader, han derå må hafva nedlagt. Jag kan icke finna annat än att, då man skall utarrendera Kronans fastigheter, så bör man göra det på de för staten fördelaktigaste vilkor. En sådan åsigt talar dock mot det påstående, jag här hört framställas, att det nemligen skall vara tryggande för en arrendator af ett sådant boställe, om man bestämmer ett maximibelopp, mot hvilken summas erläggande han eger att efter arrendeårens utgång förnya arrendet, emedan han således skulle tillförsäkras att sjelf få njuta frukterna af de kostnader, han å egendomen nedlagt. Jag kan icke förstå detta på annat sätt, än att de talare, som yttrat en sådan åsigt, utgått derifrån, att statens egendomar, då de sålunda utarrenderas, icke uppskattas till sitt fulla värde, och att de nödvändigt måste förutsätta, att något underslef dervid eger rum, ty om egendomen uppskattas till sitt fulla värde, har den förre arrendatorn ju icke någon så stor fördel af optionsrättens bibehållande. För min del får jag bekänna, att det förefaller mig orimligt att bibehålla optionsrätten. Man säger vidare att i denna optionsrätt skulle ligga garantier för att jorden väl skötes och att arrendatorn ej ruineras. Jag vill icke heller påstå, att denna åsigt är riktig. Om optionsrätten vore berättigad, så fordrade konsekvensen, att man, då man t. ex. för statens räkning utlyser entreprenadauktion på utförande af något offentligt byggnadsföretag, bestämde ett minimum, hvarunder en spekulant icke fick åtaga sig arbetet, enär han möjligen eljest skulle göra förlust på företaget. Häraf skulle äfven konsekvent följa, att den, som en gång uppfyllt sitt kontrakt och väl uppfört en sådan byggnad, äfven en annan gång, då staten skall uppföra några byggnader, framför andra skall ega rätt till detta arbete, om än aldrig så många jemte honom erbjuda sig att utföra detsamma till billigare pris än denne. Jag har likväl icke hört att så sker och tror icke heller att någon sådan optionsrätt vid utarrendering af statens egendomar bör finnas, emedan staten nog på annat sätt kan tillse att icke egendomarne vanvårdas.

Nu har man äfven sagt, att det icke skulle vara riktigt att bifalla den första punkten af Utskottets hemställan, då man i andra punkten begärt ytterligare utredning af frågan. För min del finner jag det alldeles riktigt att förfara sålunda, och jag tror att Riksdagen vid många föregående tillfällen förfarit på samma sätt. Huru gör man till exempel, då fråga är att omreglera ett embetsverk? Går man ej då in till Kongl. Maj:t med en skrifvelse och anhåller att tjänsterna i berörda embetsverk tills vidare endast måtte tillsättas på förordnande; och detta gör man alldeles icke därför att man betraktar tjänsterna som öfverflödiga, utan emedan man icke vill binda händerna på sig och låsa fast sig vid en

*Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)*

Ang. sättet för utarrendering af Kronans fastigheter.
(Ports.)

gammal institution. På samma sätt anser jag, då staten nu snart skall öfvertaga och utarrendera en sådan mängd egendom, att man icke bör låsa fast sig genom medgifvande af någon slags optionsrätt, hvilken jag för min del anser så snart som möjligt böra upphöra. Jag vill icke längre upptaga Kammarrens tid utan inskränker mig till att yrka bifall till Utskottets betänkande i oförändradt skick.

Herr Nils Petersson: Herr Talman! Mine Herrar! Jag tror verkligen, att tiden nu är inne, att Riksdagen fattar ett beslut, sådant Stats-Utskottet föreslagit. Det är i landsorten föremål för allmän förväning, huru staten går tillväga vid utarrenderandet af sina egendom. Den, som känner till förhållandena riktigt, kan med visshet påstå, att det icke går rätt till. Jag tror, att detta härleder sig hufvudsakligen deraf, att maximi-beloppet bestämmes på ett förväntat sätt; detta bestämmes så, att den gamla arrendatorn har stor fördel af att öfvertaga egendomen för maximiarrendet, och derföre kan ingen annan göra bud, ehuru många skulle vara villiga att öfvertaga arrendet för vida högre belopp. Detta är ett förhållande, som jag icke kan godkänna.

Det har visserligen ofta framhållits, att Kronans arrendatorer skulle genom optionsrättens bibehållande kunna föranledas att göra förbättringar å jorden, men jag vågar påstå, att detta sällan är förhållandet. Det hör icke alls till det ovanliga, att arrendatorerne sälja ifrån sig optionsrätten och köpa ganska goda hemman för afträdessumman. Redan för 10 år sedan hade optionsrätten borttagas, och hade sådant skett, så hade många förluster för staten undvikits. Det skulle i landet väcka oerhörd förväning, om icke Riksdagen, och särskildt denna Kammare, toge steget ut i den riktning, Stats-Utskottet nu föreslagit, hvarför jag yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Herr Sv. Nilsson i Österslöf: Det lär icke vara synnerligen lönt, att vidare tala för optionsrättens bibehållande, då Kammarren redan en gång beslutat densamma borttagande och förslag från Stats-Utskottet nu föreligger i sådant syfte. Förra gången frågan var före, uttalade jag min åsigt deri och sade att det var min fulla öfvertygelse, att, om optionsrätten borttages, statens egendom, efter en eller annan generation, skulle komma att blifva vida sämre skötta och lemna långt mindre afkastning än enskildes jord, hvilken icke med sådana vilkor utarrenderas. Är det på det sättet Stats-Utskottet vill taga vara på statens inkomster, då har Utskottet rätt. Men vill man se på statens verkliga fördel, så bör man icke genom optionsrättens borttagande motverka förbättring i skötseln af statens egendom.

Den siste talaren yttrade, att det vid utarrenderingen berodde hufvudsakligen på huru maximiarrendet blefve bestämdt. Ja, deri har han fullkomligt rätt. Men om vi bestämma riktiga grunder, hvarigenom man kan komma till ett riktigt maximum, då kan optionsrätten ganska väl bibehållas. Hittills har visserligen maxi-

mum af arrendet icke alltid blifvit på riktiga grunder bestämdt, men detta mål är enligt min åsigt visst icke omöjligt att uppnå. Jag tviflar icke på att om maximum bestämmes så, att det verkligen motsvarar den afkastning en arrendator kan af hemmanet påräkna, optionsrätten kan ganska väl bibehållas sådan den är.

Den näst siste talaren hänföde sig till ett yttrande, som blifvit i Första Kammaren afgifvet af presidenten i Kammarkollegium, och han undrade om Kammarens ledamöter gifvit sig tid att genomläsa detsamma. Jag erkänner, att jag det icke gjort, och att jag i allmänhet icke genomläser protokollen. Jag tror att den, som vill följa med riksdagsgöromålen någorlunda efter sin förmåga, har annat att göra, än att läsa igenom de diskussioner, som i Kamrarne blifvit hållna. Med all aktning för denne höge embetsmans åsigt och yttranden, tror jag likväl icke att det är lämpligt att obetingadt gifva vitsord åt en åsigt, som uttalats af chefen för det embetsverk, som ytterst har att bestämma maximi- och minimibeloppet vid arrende af Kronans egendomar, ty jag tror att, om detta embetsverk från presidenten till den lägste tjenstemannen uppfyllt sina skyldigheter i detta hänseende, hade den klagan man nu från flera håll förspört öfver det sätt, hvarpå arrendebeloppen nu bestämmas, ej varit så stor. Skulle vi då låta hans uppfattning diktera vårt beslut? Jag tror det åtminstone icke.

Lika med Herr Grefve Sparre anser jag det vara mycket oriktigt att först fatta beslut om upphäfvande af optionsrätten och sedan ingå till Kongl. Maj:t med en anhållan om utredning af detta förhållande. Äfven jag tror att nya stadganden i afseende på utarrenderingen kunna vara behöfliga, men om man gör en sådan anhållan, så bör man dock gifva Kongl. Maj:t fria händer i detta afseende. På grund af denna uppfattning yrkar jag afslag å Utskottets betänkande i den föredragna punkten.

Häruti instämde Herr *Ake Andersson*.

Herr Helander: Jag anser det icke vara riktigt att nu återupprepa hvad jag yttrade förra gången, då detta ärende här behandlades. Mitt och de med mig lika tänkandes då hafda yttranden inom Kammaren innefatta tillräcklig vederläggning af hvad motionären i frågan, Herr Liss Olof Larsson, nu anför. Att han icke uppmärksammat hvad då från vår sida blifvit andraget, kommer förmodligen deraf att han, såsom vid det tillfället icke närvarande, ej aktat nödigt att taga kännedom om hvad som under diskussionen, enligt protokollet, förekommit. Hans misstanke derom att denne Kammarens ledamöter icke skulle hafva i Första Kammarens protokoll läst Herr Thyselii anförande i frågan, då denna fråga i nämnde Kammare förra gången förevar, är åtminstone icke hvad mig angår berättigad, ty jag har verkligen ganska noga genomläst hela diskussionen i Första Kammaren, enligt protokollet. Det är ock på grund deraf som jag tillåter mig nämna, att jag väl funnit de af Herr Thyselius meddelade upplys-

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

ningarne vara af ganska stort intresse, men ingalunda öfvertygande hvad beträffar den del af frågan som rörer den af honom förordade optionsrättens borttagande. Hade nämnde ledamot af Första Kammaren i orterna praktiskt handlagt här afhandlade ärenden, och sålunda varit i tillfälle att draga vidare fördel af sina teoretiska insigter, förmodar jag att han kommit på annan tanke beträffande optionsrätten. Den erfarenhet jag har efter deltagandet i förslag till ganska många kronoärenden, förbjuder mig att biträda förslaget om optionsrättens borttagande. Detta uttalade jag förra gången och har ej funnit någon anledning att sedermera frångå denna min åsigt. Då man under diskussionen hört flera uttalanden derom, att vid arrendeförslagens uppgörande man icke skulle med någon synnerlig noggrannhet tillvägagå, så kan jag, åtminstone hvad angår det län jag tillhör, bestämdt förklara, att en sådan misstanke är ogrundad. Vål har det understundom händt, att Kammarkollegium, hvad förslagen från nämnda län angår, höjt det föreslagna maximibeloppet, men fullt visst är ock, att understundom ingen kunnat förmås att öfvertaga arrendet till sålunda förhöjdt belopp. Då dessa förslag uppgöras af kronofogde och landtmätare med biträde utaf en eller två i jordbruket kunnige personer, anser jag att det tillräckligt är sörjdt för att noggrannheten icke skall blifva åsidosatt. De förre hafva, äfven om de icke sjelfva äro jordbrukare, vanligen mycken erfarenhet i saken, till följd af den stora mängden af arrendeförslag, som årligen uppgöras. De biträdande landbrukarne utses af Konungens Befallningshafvande, som antagligen alltid väljer de inom orten lämpligaste. Att, detta oaktadt, misstag någon gång kan ske, bör icke kunna förvåna någon, som vet huru sällan ofelbarhet i allmänhet är att påräkna.

På grund af hvad jag nu yttrat påyrkar jag afslag å allt hvad Utskottet i första punkten, under a och b föreslagit. Hvad åter andra punkten vidkommer, så har jag redan vid förra tillfället antydt, att åtskilliga närmare föreskrifter vore önskvärda, och kan jag derföre med Herr Törneblad instämma, då han nu, om jag ej missförstod hans mening, yrkade bifall till denna andra punkt; från hvilken likväl, under förutsättning af att första punkten afslås, ordet *jemväl* borde utgå.

Herr C. Ifvarsson: Det förundrar mig på intet sätt att man kan hafva olika uppfattning om hvad som för staten är fördelaktigast antingen att bibehålla eller afskaffa optionsrätten. Utskottet har icke heller föreslagit, att optionsrätten ovilkorligen skall borttagas för nuvarande arrendatorer af Kronans egendomar, utan att detta må i sista hand bero af den utredning, om hvilken, enligt Utskottets förslag, hemställan skulle hos Kongl. Maj:t göras. Jag hörde nyss en talare yrka bifall till den senare punkten i Utskottets hemställan, men afslag å den förra, och han stödde sitt yrkande derpå, att optionsrätten icke borde borttagas, innan saken blifvit fullt utredd och nya bestämmelser om sättet för utarrenderingen blifvit gifna. Jag ber med anledning häraf att

få erinra om innehållet af denna Utskottets hemställan. Hvad då först beträffar de egendomar, som för första gången skulle komma att utarrenderas, är det tydligt, att det dervid icke kan blifva fråga om borttagande af någon optionsrätt, då en sådan rätt å dem förut icke funnits, såsom förhållandet är med de till statsverket indragna boställen, derest ej den nuvarande innehafvaren genom särskildt aftal fått sig denna rätt tillförsäkrad. Hvad således Utskottet i första rummet föreslagit derom, att i afseende å egendomar, som för första gången hädanefter utarrenderas, någon optionsrätt icke må ega rum, är fullkomligt öfverensstämmande med det beslut, som Riksdagen förlidet år fattade i fråga om indragning af civilstatens boställen, och bör äfven gälla för sådana boställen, som hädanefter komma att indragas.

Beträffande åter de egendomar, som för närvarande äro för statsverkets räkning utarrenderade, har Utskottet föreslagit, att, när de hädanefter komma att utarrenderas, i de nya kontrakten icke skola intagas några bestämmelser om optionsrätt för arrendatorn. Deraf följer dock icke, att, i händelse vid en blifvande undersökning det skulle befinnas, att optionsrätten af en eller annan orsak vore lämplig, det icke vore möjligt att genom lag stadga, att denna rätt finge åtnjutas. Men innan behovet häraf visat sig, bör man, enligt min tanke, akta sig för att i kontrakten inlägga några hinder för att få egendomarne utarrenderade på det sätt, som Riksdagen kan komma att bestämma. Det är möjligt, att en gammal arrendator kan få en sådan rätt att ånyo få öfvertaga egendomen emot att bjuda lika mycket i arrende, som en annan bjudit. Den väsentliga skilnaden skulle i så fall ligga i det sätt, hvarpå maximibeloppet för arrendet skulle bestämmas. Kommer nu ett sådant förslag att framläggas och af Riksdagen gillas, så torde, med införande i nya kontrakter af samma bestämmelser som hittills varit gällande, tillämpning af de nya föreskrifterna icke kunna ega rum, förrän arrendetiden vore ute, och på detta sätt skulle det dröja 20 och kanske ytterligare 20 år, innan de bestämmelser kunde få tillämpas, som af Riksdagen nu möjligen komma att antagas. Men jag undrar, om ett sådant förfarande kunde lända statsverket till fromma. Jag har föreställt mig, att, då Riksdagen redan beviljat ganska dryga anslag till aflöning åt militären i stället för dess boställen äfvensom ganska stora summor emot dess afstående af rätten att åtnjuta fardagsår, det icke vore riktigt att lemna optionsrätt åt de arrendatorer, som på detta sätt komme att aflösas med kontanta penningar. Jag tror knappt, att vi derigenom bevakade statens intresse, såsom sig borde, och jag hemställer till den ärade talaren på skånebänken, om detta vore det bästa sättet att sörja för statens angelägenheter. För min del finner jag ej något skäl att afslå vare sig den ena eller andra punkten i Utskottets förslag, ty den ena är blott en förberedelseåtgärd och den andra är, i min tanke, både nyttig och nödvändig.

Man har klandrat Presidenten i Kammarkollegium, Herr Thyseius, för det han icke haft en tillräcklig uppsigt öfver sta-

Ang. sättet för utarrendering af Kronans fastigheter.
(Forts.)

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

tens egendomar. Jag tror att detta klander icke är befogadt. Ty huru kan man väl tänka sig det vara möjligt för en embetsman, som sitter på sitt embetsrum här i Stockholm, att bestämma maximibeloppen af arrenden för egendomar, som ligga spridda här och der i landet. Det är tydligt, att det endast är på grund af andra personers förslag, som denne embetsman kan fastställa beloppen; men för honom att afgöra, huruvida dessa uppskattat egendomen riktigt eller ej, lär väl icke vara möjligt. Efteråt kan väl detta visa sig, men att på förhand afgöra det, är icke tänkbart. Vi få icke begära några orimligheter af våra embetsmän; att de skola påpeka bristerna i lagstiftningen och förvaltningen äfvensom möjligen föreslå sättet för deras afhjelpande, kunna vi fordra af dem, men att de skola vara allvetande, det kunna vi rimligtvis icke fordra.

Jag vill icke trötta Kammaren med något vidare ordande i denna fråga, då jag föreställer mig att hvar och en af Herrarne har den klar för sig, utan får endast hemställa om bifall till Utskottets förslag.

Herrar *Aug. Pettersson* i Hasselstad, *Lars Börjesson*, *Joh. Erik Johansson*, *Hübnette* och *Johan Erickson* från Jönköpings län instämde med Herr Carl Ifvarsson.

Grefve Sparre: Jag må erkänna, att efter den förklaring, som den siste ärade talaren afgaf öfver betänkandet, detta får ett något annorlunda beskaffadt utseende. Men en sådan förklaring ville der verkliga till. Ty om jag också i sjelfva betänkandet — hvilket jag vill fästa Herr Liss Olof Larssons uppmärksamhet på, att jag genomläst lika väl som diskussionen i Första Kammaren — om jag också der ser att frågan är om optionsrättens *nuvarande* tillämpning, så ser jag deremot intet derom i klämman. Herr Carl Ifvarsson yttrade, att Utskottets mening vore alldeles icke, att man icke äfven framdeles skulle bibehålla något slags optionsrätt — men i en annan form; och i sådant fall har jag alldeles ingenting att anmärka deremot. Jag nämnde, då jag förra gången hade ordet, att jag ansåg vissa förändrade föreskrifter i fråga om tillämpning af optionsrätten vara särdeles lämpliga, men det är ett stort fel, mine Herrar, att, derföre att vissa felaktigheter förefinnas vid tillämpningen, vråka hela principen öfver bord. Jag vill erkänna, att i det nuvarande sättet för bestämmande af maximi- och minimibeloppet vid utarrendering af Kronans egendomar kunna finnas brister. Jag vill tillika erkänna, att med den nu gällande instruktionen för Kammarkollegium, som ju utarrenderar Kronans egendomar öfver hela landet, det kan vara ganska svårt för kollegium att få reda på rätta beloppet för maximi- och minimiarrendets bestämmande.

Men jag är öfvertygad om, att, med afseende å mängden af boställen, som komma att till statsverket indragas, det skall befinnas lämpligt att tillsätta en särskild domänstyrelse. Denna styrelse komme utan tvifvel att skicka omkring i landet lämpliga personer

personer, för att taga kännedom om de egendomar, som skulle utarrenderas, och dymedelst förskaffa sig tillfälle att rätt bestämma arrendebeloppet. Med en sådan modifikation anser jag optionsrätten böra bibehållas, och är det verkligen Utskottets mening, att man finge gå på det sättet till väga, så är det ju icke rätt att begära afskaffande af optionsrätten. Under alla förhållanden synes det vara tillräckligt, att Riksdagen begär en utredning i detta ämne.

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

Herr C. A. Larsson: Den första frågan är, hvad som egentligen afses med optionsrätten. Såsom Herrarne mycket väl veta, förhindrar den arrendatorerne att gifva hvad de vilja i arrende för sina hemman. Den är ett slags förmynderskap öfver dem, som arrendera Kronans egendomar, hvilket bjuder, att arrendatorerne icke få gå så långt de vilja i arrende, utan att kronofogden skall bestämma maximibeloppet, och deröfver eger man icke gå. Den tid är förbi, då icke hvar sak fick gälla hvad den kunde. Med all aktning för Grefve Sparres metod att arrendera bort sina egendomar, kan jag icke tro att någon jemförelse mellan Herr Grefven och Kammarkollegium kan uppställas. Grefven kan fara omkring på sina egendomar och taga reda på hvilken person som är lämplig, och jag tror icke, att han antager någon utan på ömsesidig uppsägningstid. Och på det att Grefven må vara säker, att arrendatorn skall väl sköta gården, lär han icke heller gifva honom optionsrätt.

Jag hemställer till Herrarne, huru det skulle gå, om vi tilltrorde Kammarkollegii president eller hvilken annan ledamot som helst att bedöma förhållandena på samma sätt inom hela riket? Det förundrar mig verkligen, att Herrarne nu kunna vara emot optionsrättens borttagande, då icke någon enda röst höjde sig emot den Kongl. propositionen, om borttagande af optionsrätten vid utarrendering af landtstatstjenstemänsboställena. Och om detta var nyttigt i *det* fallet, så hemställer jag, om icke det äfven vore lämpligt att borttaga optionsrätten i andra fall.

Efter Herrarnes resonement skulle man tro, att militieboställena blifvit illa skötta, därför att, efter regeln, optionsrätt å dem icke existerat. Det kan visserligen hafva händt, att en arrendator gifvit för högt arrende, men dervid har intet värre inträffat. än att han måst lemna bostället, hvilket öfvertagits af en annan, som skött det bättre.

Att man tycker illa om de två första momenten, men deremot fäster sig mera vid det tredje, hvarigenom en utredning skulle begäras, detta kommer icke an på afdelningen eller Utskottet, utan beror på återremissen. Ty, såsom Herrarne erinra sig, riktades stränga anmärkningar emot Utskottets första förslag, hvori man velat gifva Kongl. Maj:t rätt att härutinnan bestämma; ty detta vore, sade man, stridande emot en viss grundlagsparagraf. Och därför återremitterades ärendet.

Nu föreslår Utskottet, att Riksdagen skall fatta hufvudsak-
Andra Kammarens Prot. 1875. N:o 39.

Ang. sattet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

ligt beslut i frågan, men angående de reglementariska föreskrifter, som med anledning häraf kunna tariffas, hemställa till regeringen om uppgörande af förslag till sådana, hvilket sedan skulle föreläggas Riksdagen, som då får pröfva de föreslagna bestämmelserna. Jag kan ej annat än förundra mig öfver att Herrarne äro så ömtåliga i fråga om optionsrättens borttagande, då, såsom man här varit i tillfälle att höra, åtskillige af Kammarens ledamöter läst det anförande, som vid ärendets föredragning i Första Kammaren, innan detsamma till Utskottet återremitterats, hållits af Herr Thyselius, i hvilket anförande han upplyser, att i fråga om några få boställen, som sista åren utarrenderats utan optionsrätt, den kontanta städja, som erlagts utöfver de bestämda maximiarrendebeloppen, uppgått till ej mindre än 20,000 kronor. Då en sådan betydlig summa kunnat vinnas af några få boställen, hvilka ökade inkomster skulle ej staten då kunna påräkna af de många boställen, som snart för första gången skola utarrenderas för statens räkning, och hvilka, enligt samme talares uppgift, utgöra ett antal af närmare 3,000. de oberäknade, som redan nu äro under Kammarkollegii vård och förvaltning, under förutsättning, att optionsrätt till samma boställen vid utarrenderingen icke ifrågakomme?

Yttrandet, att boställsarrendatorerne i allmänhet hafva stort intresse att utsuga boställena, innebär en tillvitelse mot dem, som de ej förtjena; åtminstone i den trakt, jag känner till, är förhållandet ej sådant, hvarken i fråga om regementsboställena eller andra, utan dessa skötas mycket bra af arrendatorerne, ehuru de sakna optionsrätt.

Herrarne hafva nu fått betänkandet ungefär sådant, som det vid återremissen fordrades, men ändock är man ej belåten. Då Första Kammaren varit nöjd med detsamma, förefaller det besynnerligt, att Andra Kammaren vill motsätta sig en åtgärd, hvarigenom det skulle blifva möjligt för staten att draga så stor vinst som möjligt af sina domäner. Staten har sina bestämda utgifter att betala; hvarifrån skola medel tagas till deras bestridande, i synnerhet om grundräntorna borttagas? Finnes då något skäl att icke af boställena taga de inkomster, som staten med rätta tillkommer? Det förvånar mig, att man häremot kan anförda, att en och annan enskild af optionsrätten kan hafva stora ekonomiska fördelar, ty det är *statens* bästa, vi såsom riksdagsmän skola hafva för ögonen, och i annat fall skulle den enskilde gerna för mig få förtjena huru mycket som helst genom betingande för sig af afträdesförmåner. Såsom samme talare i Första Kammaren påpekat, händer icke sällan, att en boställsarrendator till annan öfverlåter arrenderätten emot en betydlig afträdessumma, och säkert är, att mången gång räntan å denna jemte arrendefgiften utgöra minst lika stort belopp, hvartill arrendet, om det utbjödes på offentlig auktion, skulle uppgå. Att, såsom Herr Grefve Sparre ansett lämpligt, utarrendera boställena under hand och utan att erbjuda dem åt allmänheten, å offentlig auktion, kan väl ej antagas möjligt, ty till hvem skulle man kunna hysa ett

sådant förtroende, att han finge bortarrendera alla statens boställen. hvarför erfordrades speciel kännedom om hvar och ett af dem. Ett enda sätt återstår således såsom det rätta; och det är att å öppen auktion utbjuda arrendet åt allmänheten. För öfrigt är jag öfvertygad att, om Kongl. Maj:t för Riksdagen framlägger ett förslag till förändrade bestämmelser i detta hänseende, det samma icke skall innehålla sådana föreskrifter, att Kammarkollegium af dem hindras att till arrendator af ett boställe antaga den, som förut innehaft det och befunnits sköta det på lämpligt sätt, äfven om han å auktionen bjöde några hundra kronor mindre i årligt arrende, än en annan. Jag tror derföre, att man med lugn kan afvakta ett sådant förslag från Kongl. Maj:t, i hvilket Riksdagen då efter behof kan göra sådana restriktioner, att icke hvilken äfventyrare som helst kan resa omkring i landet och å arrendeauktionerna uppstegra till obehörigt belopp arrendesumman för ordentliga arrendatorer; och ur denna synpunkt är det, som jag nu yrkar bifall till Utskottets förslag, synnerligast som det samma redan blifvit af Första Kammaran godkändt. För öfrigt synes det mig nödvändigt att, såsom Utskottet föreslår, nu fatta ett definitivt beslut, inuan utarrenderingen af de många, nyligen till staten indragna boställena försiggår, enär eljest under boställsinnehafvarnes kapitulationstid, hvilken blir 20 om ej 40 år, staten måste vara i saknad af den högre afkastning af dessa boställen, som den rätteligen tillkommer. Utskottet har derföre med skäl afdelat sin hemställan i tvänne särskilda punkter.

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

Med Herr C. A. Larsson förenade sig Herrar *Fredricson* och *Bolin*.

Herr Kolmodin: Sista gången denna fråga förevar här i Kammaran, stred jag så lifligt för optionsrättens bibehållande, att en ärad ledamot tog sig anledning yttra den förmodan, att jag vore arrendator af ett kronohemman. Detta hade den effekt, att, när jag på middagen befann mig två trappor ned här i riksdagshuset för att intaga min måltid, en kronoarrendator kom till mig och tillsporde mig, huruvida jag, såsom jemväl kronoarrendator, ej vore bekymrad öfver den bedröfliga ställning, hvori denna del af Sveriges jordbrukare nu hotades att blifva försatt. Jag svarade den spörjande, att jag icke arrenderade någon Kronans egendom. "Men", utropade han då, "hur kunde då nämnde ledamot af Kammaran påstå detta?" Här var det slut med min kunskap, och jag måste alltså inskränka mig till att svara: "huru sagde ledamot kunde framkasta ett dylikt påstående, det är hans hemlighet; derom kan jag intet upplysa."

Sålledes: ett faktum är det, att jag icke innehar arrende å någon kronojord. Men det oakadt står jag fast vid den åsigt jag förut uttalat i frågan; på samma gång jag måste förklara, att under den strid, som här pågått om densamma, Stats-Utskottets försvarare serverat oss särdeles klena argument för sin sak. Sålunda har den ärade representanten från Dalarne, hvilkens fyn-

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

dighet jag så ofta haft tillfälle att beundra, till en början förutsatt, att förfäktarne af optionsrätten nödvändigt måste hafva en baktanke, nemligen den, att maximibeloppet öfver hufvud taget skulle sättas för lågt, emedan i annat fall optionsrättsinnehafvarne icke tillskyndades någon fördel. Jag får upplysa den värde dalarepresentanten, att vi, som önska optionsrättens bibehållande, icke påverkas af någon slags baktanke. Vi tänka helt enkelt, att arrendemaximum skall bestämmas efter rättvisa och riktiga grunder, att hvarje egendom skall uppskattas efter hvad den verkligen är värd, och att, sedan detta är gjort, den jordbrukare, som förut arrenderat egendomen och nedlagt kostnader på densamma, skall hafva det företrädet framför andra spekulanter att på förhand få göra sitt val, hvarvid han kommer att betala det arrende, egendomen är värd. Släpper man deremot strax lös täflan på auktionerna, så kan det verkligen inträffa, att man, med undanskjutande af de förre arrendatorerne, för åtskilliga egendomar kan få ett högre arrende. än de äro värda; något som jag dock förmodar meningen icke kan vara, att staten skall eftersträfvä.

Vidare säger samme värde dalarepresentant, att om man vill beträffande kronoarrenden fastställa ett maximum och ett minimum, så bör äfven vid uppförandet på entreprenad af byggnader för Kronans räkning bestämmas icke blott ett maximum, utan äfven ett minimum, under hvilket byggnadsentreprenören icke må få gå. Jag vill icke upptaga denna jämförelse till besvarande. Hvad jag vill säga, är blott det, att sinnrika jämförelser illustrera den sak, hvarom man talar; men till denna kategori kan jag icke hänföra Herr Liss Olof Larssons här antydda jämförelse.

Min vän här midt öfver på östgötabanken har nu som sist, då frågan var före, kommit fram med talet om "förmyndarskap", och att optionsrätten icke tjänade till annat än att sätta resp. spekulanter under en förmyndare, som hindrade dem att betala kronoarrendena så högt de ästundade. Här är dock, såsom jag förra gången tog mig friheten framhålla, icke fråga om något förmyndarskap. Må arrendetagaren, der optionsrätten ej begagnas, betala så högt arrende han behagar. Detta vill ingen förneka honom. Här är endast fråga om att skydda en arrendator, som väl vårdat och uppoffrat stora kostnader på en egendom, i hans enligt min mening fullgoda rätt att draga fördel af det arbete han på kronojorden nedlagt och af de förbättringar, han derå åstadkommit. Denna rätt bör icke fråntagas arrendatorn, arrendegifvaren må nu vara svenska Kronan eller den ärade representanten från Wenersborg, hvilken nyss med så mycket allvar framlagt sin högst behjertansvärda åsigt i denna sak.

Samme talare från Östergötland förmenade till sist, att, om optionsrätten hade den verkan, att Kronans egendomar blefve så väl vårdade, så skulle militieboställena, hvilka utarrenderas utan optionsrätt, vara de sämst skötta bland våra kronoegendomar. Jag ber att i det hänseendet få erinra, hurusom representanten från Wenersborg endast för några ögonblick sedan omnämnt, att de till Westgöta Dals regemente hörande boställena alltid utarren-

derades med optionsrätt. Ett bevis således, att äfven vid boställen af detta slag optionsrätten tillämpas.

Med ett ord! mig förefalla de argument motsidans talare föbragt vara så klena, att jag anser på dem med fog kunna tillämpas det bekanta uttrycket om herrarne, som kommit på bal utan skor.

Jag för min del förenar mig i det yrkande, som Grefve Sparre framställt.

Herr Sven Nilsson i Österslöv: Jag är icke, likasom representanten från Wenersborg, nog lycklig att hafva blifvit öfvertygad af den förklaring i frågan, som en af Stats-Utskottets ledamöter nyss lemnat. Jag är nemligen icke böjd att åtnöja mig med några förklaringar, då jag har tydliga ordalag i ett utskottsbetänkande att rätta mig efter. Och så äfven nu. Jag tror icke, att om, i följd af ett Riksdagens beslut, en skrifvelse aflåtes till Kongl. Maj:t med begäran om förslag till författning i ämnet, Kongl. Maj:t skall göra sig besvär att i protokollen studera den öfverläggning, som egt rum, eller taga reda på hvar och en representants uttalade mening, utan helt enkelt taga ordalagen i utlåtandet och i skrifvelsen till ledning.

Här står i sjelfva klämman till utlåtandet, "att — — hvarken någon optionsrätt må, derest den ej finnes vara genom särskildt aftal nuvarande innehafvare lagligen tillförsäkrad, ega rum, eller" etc. I sanning, mycket vänligt af Utskottet, att detsamma icke föreslår optionsrättens borttagande, äfven då den är arrendeinnehafvarne lagligen tillförsäkrad. Då således Utskottet icke lemnar någon annan optionsrätt qvar än den, som är nuvarande innehafvare lagligen tillförsäkrad — hvilken naturligtvis icke lagligen kan borttagas — så har Utskottet, enligt mitt förmenande, föreslagit afskaffande af all optionsrätt.

Sedermera i den derpå följande 2:dra punkten af klämman, föreslår Utskottet Riksdagen att anhålla, "det Kongl. Maj:t behagade låta upprätta och för Riksdagen framlägga förslag till de förändrade bestämmelser" etc. Härutinnan är Utskottets nu ifrågasvarande hemställan bra mycket annorlunda än den framställning i ämnet, som förra gången afgafs. Den sistnämnda innehöll förslag till en anhållan från Riksdagen, att Kongl. Maj:t måtte meddela föreskrifter; nu åter hemställer Utskottet, att Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t begära *uppgörande af förslag* till föreskrifter i ämnet, samt att detta förslag måtte underställas Riksdagens pröfning. Dessa framställningar äro hvarandra bra mycket olika. Nu undrar jag just, i fall båda Kamrarne bifalla det föreliggande förslaget, och Riksdagen sålunda för sin del beslutar borttagande af all optionsrätt, der den icke är nuvarande innehafvare lagligen tillförsäkrad, huruvida Kongl. Maj:t i de föreskrifter i ämnet, som han med anledning deraf kommer att framlägga till Riksdagens pröfning, verkligen kan finna sig föränlåten föreslå optionsrättens bibehållande. Skulle åter Kongl. Maj:t finna lämpligt framställa

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

ett sådant förslag, så kunde med skäl den rådgifvare, som sådant tillstyrkt, beskyllas för att hafva slagit Riksdagen på fingrarna.

Då jag sålunda har den uppfattning i frågan — och den uppfattning anser jag vara riktig — att optionsrätten bör bibehållas, så instämmer jag med dem, hvilka yrka afslag å Stats-Utskottets föreliggande utlåtande. Ty, såsom sagdt, ett bifall dertill från Riksdagens sida anser jag vara detsamma som att någon optionsrätt icke vidare kommer i fråga.

Den jämförelse man gjort mellan borttagandet af optionsrätten vid landsstatens boställen och upphäfvandet af den optionsrätt, hvarom nu är fråga, har det gemensamt med så många andra jämförelser, att den haltar. I förra fallet var det fråga om boställen, anslagna såsom lön åt tjenstemän, hvilka icke rimligtvis kunna förutsättas hafva nedlagt någon kostnad på dessa boställen. i tanke att deras efterkommande deraf skulle komma att skörda frukterna, då ju tjenstemännen blott under sin tjenstetid innehafva sina boställen. Den gången anser jag att det var rätt, att optionsrätten upphörde. Nu är det en annan sak. Nu är det fråga om arrendatorer, som brukat egendomarne så väl de kunnat och såsom dessa egendomar böra brukas för desammas framtida bestånd och förbättring. Sådana arrendatorer är det angeläget att hafva, om vi i en framtid skola kunna betala våra statsutskylder. Jag tänker nemligen längre fram i tiden än på en statsreglering; jag kan tänka på tiden bortom 10 år härefter, till och med ett halft sekel framåt. Den som då lever, i fall förslaget går i verkställighet, skall döma mellan Herrarnes och vår uppfattning och blifva öfvertygad derom, att Stats-Utskottet och dess försvarare fäst sig mera vid det närvarande, men tänkt ganska litet på framtiden.

Här har blifvit yttradt, att jag skulle hafva klandrat Kammarkollegii president; jag vet ej, om mina ord föllo så, att de kunde fattas såsom ett klander mot person; åtminstone var detta icke meningen. Min afsigt var endast att inlägga en protest mot det vitsord, som en representant på dalabänken ville gifva den höge embetsmannen, en protest mot att, då Kammarkollegium har till sin pligt att bestämma detta maximum, chefen för detta kollegium skulle i detta fall hafva något afgörande vitsord.

Herr Liss Olof Larsson: Jag ber om ursäkt att jag åter besvärar Kammararen med ett yttrande i denna fråga. Jag begärde ordet, då Herr Sven Nilsson i Österslöf förra gången yttrade sig. Nu hade jag ej tillfälle att höra allt, hvad han sist sade, men har likväl tillräcklig anledning af hvad han förra gången yttrade, för att ånyo våga utbedja mig en stunds uppmärksamhet. Herr Sven Nilsson tycktes klandra mig, för att jag tagit mig för att läsa Kammararens protokoll, under förmenande, att den som ville följa med Riksdagens förhandlingar ej hade tid att läsa protokollen. Jag har visserligen icke heller tid att läsa alla protokollen, men, då en fråga blifvit återremitterad till ett Utskott och ett nytt betänkande framläggas, anser jag det åtminstone för mig nödvändigt att läsa den förra diskussionen, för att derur hemta

ledning för mitt omdöme. Det är möjligt, att Herr Sven Nilsson icke kan behöfva göra detta för att sätta sig in i den sak, som föreligger, men det är icke alla, som äro så begåfvade som han, och han borde derföre icke klandra dem som i nämnda afseende nödgas gå till väga på annat sätt än han. Han sade vidare, med afseende derpå, att jag påpekat ett yttrande af presidenten i Kammarkollegium, att han icke betraktade honom såsom någon auktoritet eller af sådan anledning trodde på hvad han yttrat. Jag tror icke heller på honom, derföre att han är president; jag skulle lika väl trott Herr Sven Nilsson, om han meddelat de upplysningar och fakta, som nämnde president framlagt, och hvilka för mig varit öfvertygande.

Herr Sven Nilsson yttrade vidare, att om Kammarkollegium rätt fullgjort sin pligt, vid bestämmandet i sista hand af maximum, så skulle icke någon klagan hafva försports öfver att Kammarkollegium satt detta maximum för lågt. Det torde vara öfverflödigt att upplysa honom, men till upplysning för andra, som kanske icke så noga känna förhållandena, vill jag nämna, att Kammarkollegium sjelft ofta höjt det maximum, som vederbörande i landsorterna föreslagit, men att detta oaktadt det funnits arrendatorer, hvilka sålt sin optionsrätt ganska högt, till och med, såsom vid förra tillfället uppgafs, för 100,000 kronor endast på ett enda arrende. Det är mycket ursäktligt, att detta maximum många gånger icke blir riktigt uppskattadt; man vet hur det tillgår; det kan komma en landtmätare, en kronofogde, som aldrig någonsin lagt hand vid ett landtbruk och de skola likväl bestämma afkastningen af en egendom, något som för dem naturligen måste vara omöjligt. I likhet med Herr Carl Ifvarsson anser jag, att man icke bör begära orimligheter af våra tjänstemän, och att de skola i *alla* fall träffa det rätta.

Man har vidare sagt, att man bör bibehålla optionsrätten, när arrendatorerne icke bruka egendomen illa. Jag har af en kamrat inom Kammaren hört, huru pass tillförlitliga dessa uppgifter om sättet, hvarpå en egendom skötes, äro; så till exempel har jag i fråga om ett arrende af ett kronofiske hört uppgifvas, att, oaktadt arrendatorn rifvit bort hela fiskeverket, han ändock fått bevis om, att han skött arrendet mycket väl. Huru man skall kunna uppskatta ett fiskeverk, då det blifvit utrifvet, och man i stället der flottar timmer, det förstår jag icke.

Jag tror icke, att det ur statens synpunkt är rätt att uti förevarande afseende lemna understöd åt vissa personer. Det är visserligen sant, att det för närvarande fins 4,000 hemman, som skola på det ifrågasatta sättet utarrenderas, men det är dock ett ringa antal af Sveriges innebyggare, som man vill på detta sätt beskatta, och jag kan ej finna, att dessa äro berättigade till understöd af staten framför andra.

Herr Kolmodin vände sig mot den af mig uppställda jämförelse mellan då staten utbjuder arbeten på entreprenadauktion och hithörande förhållanden, och sade han sig ej kunna förstå en dylik jämförelse. Om jag nu åter upprepade denna liknelse för att

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

Ang. sattet för förtydliga densamma, skulle jag underskatta Kammarens förmåga utarrendering att fatta hvad som yttras; och om Herr Kolmodin verkligen ej af Kronans förstod liknelsen, då har jag haft för hög tanke om hans förstånd; fastigheter. men jag antager dock att han fattade jemförelsen, emedan han ej (Forts.) vederlade den.

Herr Sven Nilsson i Österlöf kom fram med ett skäl, hvilket han särskildt betonade, och som tycktes af honom betraktas såsom ett riktigt slagord. Han sade nemligen, att Riksdagen handlade rätt, då den förra året tog bort optionsrätten i afseende å landtstatstjenstemännens boställen, men att förhållandet vore ett annat med nu ifrågavarande arrenden, och att, då saken rörde tjenstemän, nämnde borttagande vore rätt, men då det gälde andra personer orätt. Jag, som ej fäster afseende vid personen, anser för min del, att hvad som var riktigt i fjor också bör vara det i år, äfven om det är fråga om helt olika personer, och derföre har jag ej funnit någon anledning att frångå mitt förra yrkande om bifall till Utskottets förslag.

Häruti förenade sig Herr *Östling*.

Herr *Lyttkens*: Det nu föredragna betänkandet anser jag innebära ett godt sätt att lösa denna fråga. Jag skall till en början be att få fästa Herr Sven Nilssons uppmärksamhet på att i punkten a) mom. 1 står bestämdt uttryckt, att i afseende å de Kronans egendomar, som hädanefter första gången utarrenderas, hvarken någon optionsrätt må, derest den ej finnes vara genom särskildt aftal nuvarande innehafvare lagligen tillförsäkrad, ega rum, eller bestämmelse om framtida sådan meddelas. I likhet med Herr Sven Nilsson vill jag ej beröfva de arrendatorer, som blifvit tillförsäkrade optionsrätt till sina innehafvande hemman, denna rätt; men hvad beträffar de militieboställen, som hädanefter komma att utarrenderas, och hvilka hans anmärkning hufvudsakligen gälde, så finnes i fråga om dessa boställen icke någon optionsrätt förut medgifven, och då de nu skola utarrenderas första gången för Kronans räkning, kunna de blifvande arrendatorerne icke hafva lagliga anspråk på sådan rätts åtnjutande, och dem sker således icke någon orätt i händelse det förevarande förslaget bifalles.

Beträffande åter punkten b) har Utskottet genom deri föreslagna bestämmelser velat så att säga suspendera den nuvarande optionsrätten, ty det har föreslagit, att ej heller vid förnyad utarrendering af Kronans öfriga egendomar någon bestämmelse om optionsrätt må i de nya arrendeafhandlingarne upptagas; och jag är öfvertygad om, att detta skall komma att medföra en stor statsökonomisk vinst, emedan det är aldeles klart, att, då en egendom efter arrendeauktion öfverlemnas till den högstbjudande, arrendesumman skall blifva betydligt högre än som nu, till följd af optionsrätten och dermed förenade bestämmelser om maximibeloppet, — hvilket vanligtvis sätts ofantligt lågt — är fallet.

Vidare hafva de, som strida för optionsrättens bibehållande,

sagt, att densamma innebär ett skydd så väl för arrendatorn att i framtiden få skörda frukterna af de förbättringar, han kostat på egendomen, som ock för denna mot utsugning. Jag för min del anser, att den nuvarande arrendatorn ingalunda beröfvas ett sådant skydd genom Utskottets förslag, ty det lemnar i mom. 2 Kongl. Maj:t fria händer att stadga sådana vilkor för utarrenderingen, att den nuvarande innehafvaren kan tillförsäkras, i stället för optionsrätten, en viss förmånsrätt, eller att framför någon annan få emot erläggande af det å auktionen högst bjudna arrendebeloppet bibehålla egendomen. För öfrigt kan jag ej inse hvarför en arrendator af en Kronans egendom skall hafva bättre rätt, än den som arrenderar en lägenhet af en enskild person, och en sådan arrendator eger ju ej annan rätt i fråga om den arrenderade egendomen än att mot erläggandet af visst arrende taga afkastning af egendomen. Att stifta något fideikommiss anser jag ej vara riktigt. Hvad härefter beträffar nödvändigheten att bibehålla optionsrätten såsom ett skydd mot egendomens utsugning, anser jag det Kongl. Maj:t äfven kan meddela tillräckligt verk samma bestämmelser i detta afseende; och vill jag såsom ett exempel på, huru man härutinnan går till väga i utlandet, meddela, att i Mecklenburg-Schwerin är föreskrifvet, det någon förändring uti egendomens cirkulationsbruk icke må ega rum under de sista 7 åren af arrendetiden.

Grefve Sparre anför exempel från 2 olika trakter på huru man uti ifrågavarande afseende gått till väga. Jag vill anföra ett mera storartadt, och som dessutom visar ett annat resultat, nemligen från de 2 hertigdömena Mecklenburg-Schwerin och Mecklenburg-Strelitz. I det förra har allt sedan 1812 den regeln tillämpats, att kronans egendomar utarrenderas efter auktion till den högstbjudande, utan hänsyn till den förre arrendatorn. I Mecklenburg-Strelitz åter har man vidblifvit det gamla feodalsystemet, att den som en gång fått öfvertaga ett gods, förvaltning eller arrendet deraf, har förmånsrätt framför andra att dervid få sitta kvar.

Men hvad har väl resultatet under ett femtiotal af år, till följd af dessa olika förhållanden blifvit? Jo, i Mecklenburg-Schwerin har, derigenom att personer med kapital tillegnat sig arrendena, jordbruket nu blifvit högst betydligt uppdrifvet. I Mecklenburg-Strelitz åter, der liknöjdheten för arrendenas öfvertagande gjort sig gällande, har man frågat sig sjelf: hvartill tje-nar det att sköta jorden väl, när arrendet i detta fall höjes; sköter man åter jorden illa, så får samma arrendator sitta kvar. Genom detta missförhållande ligger emellertid jordbruket betydligt nere och, ingen person med kapital, kraft och lust vill öfvertaga arrendet, utan den förre arrendatorn qvarsitter vid egendomens bruk. Jag tror mig utan svårighet kunna uppleta exempel på kungsgårdar äfven inom vårt land, der jorden skötes efter samma gamla trall.

Jag anser därför Utskottets förslag från det allmännas synpunkt vara synnerligen godt, emedan deri blifvit inrymdt, att de

Ang. sättet för
utarrendering;
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

som hafva optionsrätt väl kunna bibehållas vid arrendet, men sjelfva optionsrätten sedermera bör försvinna; och jag får derföre vördsamt hemställa om bifall till Utskottets förslag, såsom fullkomligt rättvist och för landet utan tvifvel välgörande.

Herr Wigardt instämde med Herr Lyttkens.

Herr Carl Ifvarsson: Då Herr Sven Nilsson i Österslöf redan blifvit uppmärksamrad på sitt misstag att under mom. *a* hänföra hvad som rätteligen hör under mom. *b*, så behöfver jag icke närmare utveckla skälen för vare sig det ena eller andra momentet. Det borde emellertid synas tillräckligt tydligt, att mom. *a* afser sådana egendomar, som icke förut varit bortarrenderade och mom. *b* dem, som redan varit utarrenderade. Om således den nämnde talaren misstagit sig, så hoppas jag likväl, att han numera fått klart för sig, huru med saken sig rätteligen förhåller, och jag vill derför icke upptaga tiden med något vidlyftigare yttrande om samma misstag, helst den sena timman i ett aftonplenum utan tvifvel har varit anledningen dertill.

Herr Åstrand: Jag hyser verkligen den åsigten att, om regeringen, då den företager till afgörande en fråga, hvars upptagande blifvit föranledd af en riksdagsskrifvelse, genomläste de anföranden, som vid ärendets behandling inom Riksdagen blifvit hållna till Kamrarnes protokoll, några betänkligheter icke funnes vid att antaga Utskottets förslag äfven i första punktens förra moment, ty de talare, hvilka påyrkat bifall dertill, hafva bestämdt och tydligt framhållit att, på grund af hvad Utskottet i andra momentet föreslagit, det står Kongl. Maj:t obetaget att inlägga förbehåll om förmånsrätt för den gamle arrendatorn, så vida han vid den nya arrendeauktionen bjuder lika mycket som andra spekulanter. För min del tror jag dock, att Kongl. Maj:t icke gerna kan gå tillväga på det sättet, då uti momentet *a* tydligen är uttaladt, att all optionsrätt skall upphöra, och jag vidhåller derför min åsigt att första momentet af Utskottets förslag icke bör godkännas.

Alla som under diskussionen i denna fråga yttrat sig för eller emot Utskottets förslag hafva — så vidt jag rätt fattat deras mening — sträfvat till samma mål, nemligen att bereda staten den högsta möjliga inkomst af utarrenderade kronoegendomar. Samma mål anser jag likväl kunna vinnas genom att meddela sådana nya bestämmelser rörande sättet för bestämmande af maximibeloppet. att arrendesumman blir fullt ut lika stor som om ingen begränsning eger rum. Så beskaffade bestämmelser kan regeringen föreslå om mom. *b* vinner bifall, men mom. *a* afslås.

Hvar är då skilnaden mellan deras mening, hvilka vilja bifall till mom. *a* och deras, hvilka vilja afslå detsamma? Skilnaden ligger icke uti att man på ena eller andra sidan söker bereda staten större eller mindre inkomst af arrendemedel, utan endast i optionsrättens bibehållande eller upphäfvande. Herr Carl Ifvarsson sade, att då Riksdagen nyss beviljat en storartad löneförhöjning

åt arméns befäl, och budgeten dels derigenom, dels genom andra reformer de senare åren i så ofantlig grad ökats — någonting hvare jag icke kan annat än instämma -- så borde man åtminstone söka att draga största möjliga vinst af det vederlag, som vid löneregleringen för arméns befäl tillfallit staten. Finnes det verkliga några af Herrarne, som på fullt allvar tror, att den årliga arrendeafgift och den städja för en gång, som kommer att erbjudas, när ett militieboställe för första gången för statens räkning skall utarrenderas, blir mindre om optionsrätten bibehålles. För min del tror jag det icke -- snarare tror jag att summan blir högre om optionsrätten bibehålles, så vida någon skilnad kan ifrågakomma. Deremot är det min bestämda öfvertygelse att -- om optionsrätten borttages -- erfarenheten efter några tiotal år skall utvisa, att arrendena blifvit mycket lägre än de skulle hafva varit, i händelse optionsrätten bibehållits. Framtiden må derom döma.

Min länskamrat Herr C. A. Larsson trodde det icke vara så färligt att borttaga optionsrätten, ty vid de militieboställen inom Östergötland, hvilka utarrenderas genom boställsdirektionen, finnes ingen optionsrätt och likväl sitta de gamla arrendatorerne vanligen kvar. Hvarföre? Helt enkelt derföre att direktionen tager hänsyn till det sätt, hvarpå hemmanen skötas. En arrendator, som icke suger ut jorden, utan sköter den väl och kanske gör förbättringar blir af direktionen bibehållen vid arrendet, ofta för en arrendesumma, som understiger hvad man bjuder från annat håll.

Herr Liss Olof Larsson sade visserligen, att Riksdagen redan borttagit optionsrätten vid landstatsboställen, men det torde vara omöjligt att borttaga något som aldrig funnits. Då han derjemte glömde omtala, när detta beslut af Riksdagen fattades, torde jag få tillåtas lemna hans påstående utan vidare afseende.

Jag anser det således ganska klokt, att man söker bereda staten den högsta möjliga atkastning af utarrenderade boställen, men vågar förutsäga, att om tjugo år statens inkomst af arrendemedel skall blifva mindre om optionsrätten nu borttages än om den bibehålles, och det är derföre med hänsyn just till statens ekonomiska fördel, jemte omsorg för boställenas skötsel som jag vidhåller mitt yrkande på afslag å Utskottets förslag i mom. a och b.

Herr Sven Nilsson i Österslöf: Jag skall icke länge upptaga Kammarrens tid. Jag vill endast upplysa den ärade representanten på hallandsbanken, att jag i mitt förra anförande ingalunda begick något misstag, utan jag uppläste de ord i betänkandet, jag understrukt, och som innehöllo, att optionsrätten i alla hänseenden skulle borttagas, derest den ej funnes nuvarande arrendatorn lagligen tillförsäkrad; men jag yttrade mig aldrig om vare sig första eller andra momenten i betänkandet. För öfrigt tror jag att om något misstag begås, det kan vara detsamma, hvilken tid på dagen, före eller efter middagen, sådant sker; men miss-tager man sig hela dagen och i en så vigtig fråga, som den före-

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
fastigheter.
(Forts.)

Ang. sättet för
utarrendering
af Kronans
Justigheter.
(Forts.)

liggande, då torde det vara värre än ett misstag blott för en kort tid, som lätt rättas der det ifrågakommer.

Hvad den andre representanten på hallandsbänken beträffar, så har jag ingen lust att följa honom hvarken till Mecklenburg-Schwerin eller Mecklenburg-Strelitz. Det är möjligt, att han känner till hvad som kan duga der; men icke tror jag att det här skulle blifva till något synnerligt framtida gagn.

Herr Ola Jönsson i Kungshult: Jag skall endast anhålla att få instämma uti Herr Ola Anderssons yttrande med afseende å hospitalshemmanen; men i öfrigt får jag vördsamt yrka bifall till Utskottets föreliggande förslag.

Härmed var öfverläggningen slutad.

Under densamma hade, beträffande *mom. a) och b) i 1:sta punkten* af Utskottets förslag, yrkats dels bifall till hvad i dessa moment blifvit hemställt och dels afslag derå. Efter upptagande af dessa yrkanden, gaf Herr Talmannen, enligt dem, propositioner och fann svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för den förra meningen. Votering blef emellertid begärd, i anledning hvaraf en omröstningsproposition af följande lydelse nu uppsattes, justerades och anslogs:

Den, som bifaller hvad Stats-Utskottet hemställt i 1:sta punkten *mom. a) och b)* af utlåtandet N:o 59, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, äro Utskottets hemställanden i förevarande punkt af Kammaren afslagna.

Omröstningen, i vanlig ordning företagen, utföll med 116 ja mot 38 nej; och hade Kammaren alltså bifallit Utskottets ifrågavarande hemställanden.

Likaledes bifölls, efter derom särskildt framställd proposition, hvad Utskottet för öfrigt uti 1:sta punkten af sitt förslag hemställt.

I afseende på 2:dra punkten hade icke något annat yrkande blifvit gjordt, än att Utskottets deri framförda hemställan måtte bifallas; och blef nu jemväl denna punkt af Kammaren bifallen.

Genom de sålunda fattade besluten, hade följaktligen det förslag, Utskottet i förevarande memorial framlagt, i sin helhet af Kammaren antagits.

§ 7.

Om förbud
mot s. k. liqui-
dationsmöten.

Föredrogs Andra Kammarens Andra Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 7 (i samlingen N:o 22) rörande förbud mot gårdfarihandel och marknader, som ej i vederbörlig ordning blifvit pålysta.

I sin motion N:o 57 hade Herr *Per Nilsson* i Wittjerf föreslagit, dels att Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t göra underdånig hemställan om förbud mot all gårdfarihandel, och dels att Riksdagen måtte anhålla hos Kongl. Maj:t antingen om förbud mot alla af enskilde utlyste marknader eller föreskrifter för de utlysande att förut i god tid om sina afsigter underrätta kommunalstyrelsen i orten äfvensom bekosta nödig polis.

I anledning af denna motion var af Utskottet i förevarande utlåtande hemställt:

1:o. att motionärens förslag beträffande förbud mot gårdfarihandeln icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; och

2:o. det Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla om meddelande af föreskrifter till motverkande af de olägenheter, hvilka visat sig hafva uppstått såsom en följd af det i synnerhet i de norra länen brukliga förfarandet att för idkande af handel utlysa så kallade "liquidationsmöten".

Enligt anteckning å utlåtandet, hade Herr *Lasse Jönsson* inom Utskottet anmält reservation mot hvad sålunda af Utskottet blifvit föreslaget.

Efter det nu föredragning skett af *1:sta punkten* i utlåtandet, biföll Kammaren Utskottets deruti gjorda hemställan.

Rörande *2:dra punkten* anförde

Herr *Lasse Jönsson*: Utskottets förslag i nu föredragna punkt af detta betänkande strider emot den princip af näringarnes frihet, hvilken under senare tider inom vår lagstiftning sökt göra sig gällande. Utskottet har dessutom i sina restriktioner gått ännu längre än motionären, ty då denne i motionen endast yrkat, att den som på annat ställe än der han är bosatt vill idka handel endast skulle behöfva derom göra anmälan hos vederbörande kommunalstyrelse i orten och möjligen åläggas bekosta vid tillfället nödig polis, så har Utskottet i motiveringen hemställt, att han skulle anmäla sig hos Konungens Befallningshafvande samt sjelf icke allenast bekosta vid tillfället nödig kronobetjening, utan äfven bestrida kostnaden för andra åtgärder, som för ordningens upprätthållande möjligen befinnas nödiga. Skulle det t. ex. vid ett s. k. liquidationsmöte inträffa några större slagsmål eller oordningar, hvilka icke kunde af tillstädesvarande polis hämmas, skulle således den eller de, som utlyst mötet, äfven om de timade oord-

*Om förbud
mot s. k. liqui-
dationsmöten.
(Forts.)*

ningarne ej på minsta vis kunnat läggas dem till last, utan endast därför, att de med Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes tillåtelse sammankallat mötet och derigenom orsakat folksamling, vara skyldige att bestrida kostnaden för en till platsen — om också i onödan — reqvirerad militärstyrka. Ett dylikt stadgande förefaller mig verkligen så orimligt, att jag för min del omöjligen kan bidra till detsamma. I min hemort såväl som på många andra ställen hafva marknaderna dessutom på senare åren förlorat mer och mer af sin gamla vikt och betydelse för samfärdseln emellan lands- och stadsbor; och i deras ställe hafva trädt s. k. torgdagar d. v. s. vissa dagar i månaden eller veckan, då försäljning af varor på bestämda platser på landsbygden, enligt förut gjorda offentliga tillkännagifvanden, eger rum. Handlande och handverkare från städerna resa då ut på landet för att afsätta sina produkter och sammanträffa med ortens befolkning, som för att få sina egna produkter försälda och sina behof af andra förnödenheter tillfredsställda, der brukar samla sig vanligen i något större antal. En handverkare eller handlande t. ex., som obekant med tillvaron af ett stadgande, sådant som det af Utskottet här föreslagna, en dylik torgdag i all sköns lugn och ro vore sysselsatt med att uppgöra sina liquider eller byteshandel med befolkningen, skulle således utan något sitt förvällande riskera att helt plötsligt, därför att oordning på platsen någonstädes uppstår, få betala ej endast kostnaden för sjelfva polisbetjeningen, utan äfven underhållet af den militär, som, vare sig med eller utan behof, kunde af vederbörande reqvireras, samt dessutom andra kostnader, som för ordningens upprätthållande kunde finnas nödiga. Ett sådant lagstadgande är — jag upprepar det — en ren orimlighet. Skulle åter — något som jag för min del väl icke förmodar gerna kunde ske — Utskottets förslag vinna Kammarens bifall, så borde man i alla händelser ej sakna bestämd och tydlig föreskrift, huru vidsträckt det föreslagna stadgandet skulle tillämpas. I klämman talas visserligen endast om "de norra länen", men jag vågar tro, att stadgandet ej skulle komma att blifva tillämpligt ens på dessa län i deras helhet, utan endast på vissa socknar af dem; ty, såvidt jag vet, finnes det äfven i det norra Sverige endast högst få socknar, der förhållandena verkligen äro sådana, att ett dylikt stadgande för ordningens upprätthållande vid vissa tillfällen är af behovet påkalladt. Men att den omständigheten skall kunna anses såsom fullgiltigt skäl för ett helt lands lagstiftande församling att ingå till Kongl. Maj:t med en underdånig skrifvelse i frågan, kan jag för min del ej inse.

På grund af det anförda yrkar jag således afslag å den nu föredragna punkten af betänkandet.

Herr A. Staaff: Jag skall bedja att med några ord få besvara den näst föregående talaren.

Den aktade reservanten känner, såsom sjelf ledamot af det Tillfälliga Utskott, hvilket behandlat motionen, ganska väl orsaken till Utskottets förslag, nemligen det för de norra orterna i

riket mera egendomliga förhållandet, att derstädes plåga hållas s. k. "liiquidationsmöten", vid hvilka handel bedrifves, efter derom förut kungjorda tillkännagifvanden, på tider då marknad icke är tillåten. Erfarenheten har visat, att vid dessa möten, hvilka de facto ej äro någonting annat än marknader, många oordningar och förbrytelser egt rum, hvilka vållat enskilde ganska stort obehag och förorsakat de kommuner, inom hvilkas område dessa möten hållits, betydande kostnader. Det har således, efter de upplysningar, Utskottets ledamöter från dessa län lemnat, synt mig ganska naturligt, att de önskat Riksdagens medverkan för afhjelpande eller motverkande af dessa olägenheter.

*Om förbud
mot s. k. liiquidationsmöten.
(Forts.)*

Herr Lasse Jönsson har påstått, att förevarande hemställan skulle vara stridande mot näringsfrihetens grundsatser. Att Utskottet icke velat uppträda emot dessa grundsatser, bevisas deraf, att Utskottet afstyrkt motionens första del, som verkligen innebar någonting deremot stridande; men beträffande andra delen har Utskottet icke på något sätt velat hindra vare sig liiquidationsmöten eller handeln, utan endast velat åstadkomma bestämda ordningsföreskrifter till motverkan af de desse liiquidationsmöten åtföljande olägenheter. Detta är hvad vi begärt. Och beträffande samme talares yttrande, att sådana möten skulle förekomma endast i ett par socknar och icke i någon vidsträcktare landsdel, så är den uppgiften ett misstag, ty de förekomma åtminstone i tre län.

Jag vågar således anse, att Utskottet haft ganska goda skäl för sin hemställan och sin åsigt, att den, som i tidningar eller från predikstolen låter utlysa sådana möten i förening med handel, måste underkasta sig att i tillräcklig tid förut derom underrätta Konungens Befallningshafvande. Det är icke för mycket; och om Konungens Befallningshafvande då skulle finna särskilda åtgärder nödvändiga för ordningens upprätthållande, ja, om till och med militärmakt behöfver requireras, är det då icke billigt, att den, som önskat hålla ett sådant möte, också får vidkännas kostnaden för dessa åtgärder? Jag frågar det. Jag tror åtminstone, att det är skäl att sätta kommunerna i tillfälle att kunna undvika de kostnader och obehag, dessa möten för dem hittills medfört, då man icke dermed lägger några band på den fria handeln, utan endast begär ordningsstadgar, hvilka icke i något hänseende innebära något, som strider mot den enskildes rätt att drifva handel.

På dessa skäl, och då jag tror, att Utskottet tillstyrkt något, som är praktiskt och icke mot handelsfriheten stridande, men som deremot bestämdt skulle komma att medverka till ordningens upprätthållande i norra Sverige, vill jag yrka bifall till Utskottets förslag.

Herr Per Nilsson i Wittjerf: Frågan har af Utskottets ordförande blifvit så väl utredd, att det är alldeles öfverflödigt att i sådant syfte yttra någonting vidare. Ingen kan emellertid bestrida, att dessa s. k. liiquidationsmöten åtminstone i min hemort medföra stora olägenheter, hvarför det också är billigt och

Om förbud
mot s. k. liqui-
dationsmöten.
(Ports.)

högst nödvändigt, att någon åtgärd till förekommande af dessa olägenheter vidtages.

Jag får för den skull på det lifligaste yrka bifall till Utskottets förslag.

Herr Liss Olof Larsson: Att döma efter hvad som passerat i Kammaren och de motioner, som der blifvit väckta, måtte det stå särdeles illa till med ordningen inom landet; men så illa lärer det väl i verkligheten icke stå till, att det är skäl ingå till Kongl. Maj:t med en sådan skrifvelse som den, hvilken här blifvit föreslagen. Jag tycker, att det går allt för långt, att det är ganska klen bestäldt med friheten i vårt land, om belägringstillståndet der skall införas, och folket icke få träffas för uppgörande af mellanhafde affärer, utan att Konungens Befallningshafvande skall förordna kronobetjeningen att dervid närvara på folkets bekostnad. Jag vill t. ex. antaga, att en skomakare, som bor i en stad, vill resa upp åt landsorten för att afyttra skor. Han är välkommen i orterna, der befolkningen bor spridd; den önskar, att han må komma dit, och han annonserar om sin ditkomst. Men dessförinnan skulle det, enligt detta förslag, åligga honom att anmäla förhållandet hos Konungens Befallningshafvande, hvilken myndighet skulle pröfva denna viktiga sak, huruvida det vore nödvändigt att sända ut kronobetjeningen för att öfvervaka, huru han sålde sina skor.

Jag tror, att man här vill gå för långt i omsorgen om ordningens upprätthållande; och då jag för min del icke vill biträda något sådant, vill jag yrka afslag å Utskottets förevarande hemställan.

Häruti instämde Herrar *Carl Johansson* och *Hans Larsson* i Flästa.

Herr Treffenberg: Jag deremot är af den åsigten, att ett bifall till Utskottets hemställan vore synnerligen önskvärdt. Dessa s. k. liquidationsmöten i de norra orterna — det torde icke behöfva sägas, att de till sin karakter äro väsendtligen olika med de liquidationsmöten, som förekomma i mellersta och södra Sverige. der rotehållaren och soldaten uppgöra sina affärer — är efterdyningar af marknader, som i vederbörlig ordning blifvit aflysta, och åtföljas ofta, likasom dessa marknader, af åtskilliga sedlighet och allmänna ordningen störande uppträden, hvilka här äro så mycket betänkligare, som vid dessa möten icke någon polis är tillstädes för att upprätthålla ordningen.

Så länge § 9 mom. 3 uti Kongl. förordningen angående utvidgad näringsfrihet är gällande, enligt hvilket lagrum hvar och en, som efter vederbörlig anmälan idkar handel, jemväl är berättigad att kringföra varor till salu äfven annorledes än å marknad och, så länge man naturligtvis icke kan förbjuda folk att i kyrkan eller genom allmänna tidningar på förhand tillkännagifva sin afsigt i detta hänseende, så länge är det också gifvet, att polisen

polisen icke kan gripa in och upplösa ifrågavarande liqvitationsmöten. Då det emellertid visat sig, att dessa liqvitationsmöten i moraliskt hänseende verkat lika förargelseväckande och skadligt, som marknader, så måste man vara betänkt på någon utväg, hvarigenom man kan vinna det ändamål som med marknadernas aflysande afsågs, men hvilket helt och hållet förfelas derigenom, att dessa liqvitationsmöten, eller så att säga skuggor af marknader, få fortgå. Och det vill då synas mig, att det icke ligger något orimligt uti att, såsom Utskottet antagit, en person, som offentligen tillkännagifvit sin afsigt att infinna sig och drifva handel på sådan tid och ort, der marknad förut pläгат hållas, äfven borde underkastas skyldighet att bekosta den polis, som möjligen erfordras till ordningens upprätthållande på försäljningsplatsen. I annat fall vore ju nästan så godt att helt och hållet afskaffa vår lagstiftning angående marknader. Om deremot föreskrifter i sådan riktning, som Utskottet förordat, komme att utfärdas, icke uppstode väl derigenom något förhållande som i ringaste mån kunde förliknas med ett "belägringstillstånd", hvilket den siste talaren syntes befara, ett antagande, som endast kan förklaras derutaf, att vi här i Sverige lyckligtvis icke hafva begrepp om hvad med belägringstillstånd förstås.

Herr Lasse Jönsson uppdrog en jämförelse mellan ifrågavarande liqvitationsmöten i Norrland och torgdagar på landet i Skåne, samt yttrade, att det vore bra hårdt, om en person, som hade infunnit sig vid en torgdag, skulle nödgas bekosta den polis, som möjligen kunde der behövas för ordningens upprätthållande. Det är dock en stor skillnad mellan dessa båda slag af försäljningsmöten. Torgdagar på landet tillkomma efter kommunernas beslut och kungörande af Konungens Befallningshafvande. Så har åtminstone förhållandet varit på de orter, der jag uppehållit mig, att vederbörande kommuner hos länsstyrelsen anhållit om utlysande af så kallade torgdagar, t. ex. första lördagen i hvarje månad, för handel med kreatur och landtmannaprodukter. Dessa möten kunna således icke på något sätt anses analoga med de s. k. liqvitationsmötena i de norra länen. Då man erfarit, att dessa liqvitationsmöten ofta medfört stora oordningar samt dryckenskap och deraf uppkommande brott, skulle det vara synnerligen önskvärdt, om någon lämplig bot kunde uppfinnas häremot, då man naturligtvis icke kan tänka på att återgå till det mest radikala medlet, eller att helt och hållet förbjuda "landsköp", hvilket ingen lärer på allvar vilja påyrka.

Jag hemställer om bifall till Utskottets förslag.

Herr Lasse Jönsson: Till hvad jag förut i denna fråga yttrat vill jag endast lägga, att det nu synes, som om jag stode alledeles ensam mot Utskottets förslag, samt att alla öfriga af Utskottets ledamöter vore eniga om att tillstyrka den föredragna punkten. För något mer än en månad sedan, eller i midten af Mars, behandlades äfven detta betänkande hos Utskottet, som vid

Om förbud
mot s. k. liqui-
dationsmöten.
(Forts.)

den tiden nästan enhälligt tycktes vara af den åsigten, att motionärens yrkande borde afstyrkas. Icke ens sjelfva motionären kunde längre motstå våra öfvertygande skäl för afstyrkande af hans förslag. Men, som sagdt, då frågan ånyo efter fem veckors hvilatök uppkom inom Utskottet, visade det sig helt plötsligt, att åsigtarna numera undergått en förunderlig omkastning i rakt motsatt riktning mot förut. Detta är, synes mig, en ganska besynnerlig företeelse. Hufvudskälet, hvarföre vi förra gången, då frågan förevar i Utskottet, afstyrkte bifall till motionen, bestod just deruti, att vi ansågo, att det skulle vara en opinionsyttring och en formlig anmälan mot ordningsmakten i Norrland, om vi skulle tillstyrka en sådan skrifvelse, som den hvarom nu är fråga. Icke kunde jag vid den tiden föreställa mig, att vid frågans behandling i denna Kammare en af ordningsmaktens chefer skulle komma att förorda förslaget och dymedelst nästan anklaga sig sjelf för bristande nit i sin tjänst. Jag fortsätter mitt förra yrkande.

Herr Ola Jönsson i Kungshult: Det är med verklig tillfredsställelse och till och med glädje som jag hört Herr L. O. Larsson uppträda till försvar för folkfriheten, ty jag hade knappast väntat mig detta af honom. Om det föreliggande förslaget hade afsett befolkningen i hela riket, skulle jag i likhet med den förste talareren hafva motsatt mig bifall till detsamma. Men nu rör det egentligen blott befolkningen i de norra provinserna; och då har jag icke någon anledning att afstyrka förslaget.

Det är icke så sällan, utan tvärtom ganska ofta, representanter från Norrland hafva motionerat om inskränkning af vissa rättigheter, hvilka jag för min del ansett ganska naturliga. Dyliga förslag hafva till och med vunnit Riksdagens bifall, ehuru vi syd-
länningar fruktlöst motsatt oss dem.

Då frågan, som sagdt är, nu egentligen rör Norrland, så kan det icke falla mig in att motsätta mig densamma, och jag tycker att norrländingarne gerna kunna få sin vilja fram.

Jag skall således icke yrka afslag å Utskottets betänkande.

Herr Bäckström: Jag får anhålla om bifall till Utskottets förslag. Jag finner mig dertill så mycket mera föranlåten, som dessa liquidationsmöten icke äro några möten, der köpmännen egentligen uppgöra sina ömsesidiga affärsförbindelser, utan endast ega karakteren af marknader, och några andra uppgörelser der ega icke rum än för hvad som dervid köpes och säljes.

Att så verkligen är förhållandet bevisas bäst af de offentliga tillkännagifvanden i en norrländsk tidning, hvarå aftryck finnas Utskottets betänkande bifogade. Jag tager mig friheten uppläsa det ena, som är af följande innehåll:

“Handlande och handtverkare från Luleå komma i likhet med föregående åren att hålla *marknad* i Råneå den 18 och 19 samt i Öfver-Luleå & Boden den 25 och 27 Mars för handels bedrifvande och räkningars uppgörande. Luleå i Februari 1875.

Enligt uppdrag: J. O. Röckner. C. G. Norberg.”

I den kommun, der jag är bosatt, hafva vi sådana marknader till ett antal af 6 eller 7 om året och flera tusende människor besöka desamma. Jag anser till följd deraf nödvändigt, att ordningsregler eller andra föreskrifter utfärdas med afseende å dessa marknader.

Såsom jag förut nämnet, får jag hemställa om bifall till Utskottets förslag.

Herr A. Staaff: Endast ett par ord. I afseende å de interiörer i Utskottet, som Herr Lasse Jönsson för Kammaren framdragit, vill jag öppet erkänna, att Utskottet länge varit ovisst i denna fråga, och att vid en sammankomst öfverenskommit om ett betänkande, som gått derpå ut, att icke något kunde åtgöras uti ifrågavarande afseende; men frågan var icke officiellt afgjord, och betänkandet var än mindre tryckt. Då emellertid under diskussion i enskilda kretsar framställes varma önsknningar att, om möjligt, något borde i saken göras, fann jag det icke vara orätt af en ordförande i ett tillfälligt Utskott, der man plägar vänligt gå hvarandras önsknningar till mötes, att ånyo företaga frågan till behandling. Ville någon förändra sina åsigter, stode det honom fritt, lika väl som att qvarstå vid de förut yttrade, och något beslut var icke justeradt. Under sådana förhållanden kunde jag icke finna annat, än att frågan, såsom ett önskningsmål, skulle vinna derpå, om en närmare utredning i densamma kunde göras. Nu står emellertid, Utskottets betänkande officiellt och bestämdt affattadt, och Utskottet är ense, med undantag af Herr Lasse Jönsson, och Kammaren må fatta det beslut, den vill.

Hvad beträffar talet om ordningsmakten, så får jag, med allt erkännande att ordningsmakten så väl i Norrland som på andra ställen gör sitt bästa, dock säga, att det å några ställen finnas så egendomliga förhållanden, att ordningsmakten har ganska svårt att med vanliga medel förekomma oordningar. När detta är faktiskt, tror jag det icke kunna anses såsom någon förolämpning mot Konungens Befallningshafvande att tillstyrka åtgärder, hvarigenom deras bemödanden underlättas, och jag är i detta afseende understödd af en tillförlitlig person, som här framställt samma önskan.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till Utskottets förslag i 2:dra punkten.

Herr Hjelm: När marknaderna började att afskaffas i norra Sverige, blifvo dessa liiquidationsmöten på sätt och vis nödvändiga. Handlandena hade fordringar i orterna och måste inkassera dem. Dervid fortsatte de att drifva handel, och folket fann sig väl deraf, men jag har funnit att under de senare åren liiquidationsmötena blifvit mindre besökta af så väl köpare som handlande, och handlandena hafva till och med alldeles slutat upp att resa till sådana möten. Detta är verkliga förhållandet. Det är väl möjligt att vid dessa möten uppstått oordningar i början, men

*Om förbud
mot s. k. liqui-
dationsmöten.
(Forts.)*

Om förbud
mot s. k. liqui-
dationsmöten.
(Forts.)

under de senare åren har jag för min del icke hört några sådana omtalas.

Hvad vidkommer den dryckenskap, som vid liquidationsmötena skall utöfvas, så vill jag fästa uppmärksamheten derå, att under den senare tiden, synnerligen med detta års början, tillgången på bränvin genom loflig handel blifvit så inskränkt, att det icke är så farligt dermed som förr.

Jag kan icke neka att jag, med afseende å Utskottets motivering, deri Utskottet förordar ett tillägg till 9 § 3 mom. i näringsförfattningen, har mina stora betänkligheter, och jag tror för min del, att vi böra se tiden an, innan vi framkomma med medel, sådana som Utskottet föreslår, hvarföre jag för närvarande anser mig skyldig att yrka afslag å Utskottets betänkande.

Herr Abraham Rundbäck: Då det inom Utskottet visat sig så stor villrådighet, att det en gång trott sig böra afstyrka frågan, men sedermera tillstyrkt densamma, tror jag det icke vara skäl för oss att genast hoppa på ett sålunda tillkommet förslag. Jag anser, i likhet med Herr Liss Olof Larsson, att de af Utskottet föreslagna åtgärder innefatta en obehörig inskränkning i svenska folkets frihet och vara så mycket mera motbjudande, som de blott skola gälla några kommuner i Norrland. Om nu der sådana tillställningar ega rum, att Konungens Befallningshafvande icke kan hålla styr på folket och förekomma oordningar, böra kommunerna sjelfva göra det och, om icke dessa förmå sådant, böra landstingen vidtaga erforderliga åtgärder i detta afseende och bevilja därför nödiga medel, så att staten icke måtte behöfva skicka upp extra polis för att hålla ordning på norrländingarne. I öfrigt, sedan desse nu blifvit förhindrade att intaga "Hoffmans droppar", tror jag tillståndet hos dem skall förbättras.

Jag vill för min del icke vara med om att bifalla Utskottets förslag.

Herr Wedberg: Det är mycket sant, som Herr Lasse Jönsson upplyst, att Utskottet var nästan ense om att afstyrka motionen, derföre att det skulle uppstå så många svårigheter för en lämplig lagstiftning i ifrågavarande hänseende, men efter sedermera vunna upplysningar förenade man sig om ett beslut i den form som här skett, och man ansåg sig skyldig dertill, då så väl genom tidningar som genom andra upplysningar allmänna uppmärksamheten fästats å de stora oordningar och brott, som vid dessa s. k. liquidationsmöten i Norrland begingos. Meningen är ju ingalunda att göra någon inskränkning i folkfriheten eller att lägga hinder i vägen för en fri handel, således icke heller att förhindra den af Herr Liss Olof Larsson omnämnde skomakaren att försälja sina tillverkningar hvar helst han vill, utan meningen är att tillhålla dem som vilja drifva sådan handel, hvarom fråga här är, att icke tvinga sig på en kommun, som måhända ogera ser dem, med mindre de åtminstone förut tillkännagifvit sin afsigt

inför Konungens Befallningshafvande, på det denna myndighet må vara i tillfälle att, om den så nödigt finner, förordna om ditsändande af polis till ordningens vidmakthållande.

Här om dagen, då frågan var om utsträckande af häktningsrätten, tycktes vissa talare, och bland dem tror jag äfven Herr Ola Jönsson i Kungshult, icke så särdeles mycket hålla på folkfriheten, men nu låter det annorlunda, änskönt här ingalunda såsom jag redan påpekat, är fråga om någon inskränkning i denna frihet, utan endast att söka motverka oordningar. Då Utskottet föreslår Riksdagen att i skrifvelse till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande anhålla "om meddelande af föreskrifter till motverkande af de olägenheter, hvilka visat sig hafva uppstått såsom *en följd* af det i synnerhet i de norra länen brukliga förfarandet att för idkande af handel utlysa s. k. liqvidations-möten", så innebär detta icke att man vill lägga något hinder i vägen för utfölvande af ett lofligt näringsfång, men jag hemställer huruvida, då man så småningom i viss mån lyckats komma ifrån detta oting som kallas marknader, det då kan vara lämpligt att tillåta städernas köpmän att sjelfrådigt intränga i en kommun och der hålla marknad, utan att åtminstone vederbörande lemnas tillfälle att draga försorg om, att oordningar och brott i möjligaste mätto förhindras. Jag har visserligen icke varit med i Utskottet vid den slutliga handläggningen af ärendet, men detta hindrar mig dock icke att tillstyrka bifall till dess förslag, hvartill jag anser allt möjligt skäl vara för handen.

Herr Ivar Månsson: Jag skulle verkligen icke begärt ordet i denna fråga, då dess utgång kan vara mig likgiltig, enär den icke egentligen berör den ort jag tillhör; men, på samma gång jag förklarar att det icke skulle mycket förvåna mig om Utskottets förslag af Riksdagen bifölles, synnerligast efter de beslut som förut i Riksdagen fattats angående förhållandena i Norrland, måste jag här offentligen tillkännagifva, att jag icke med min röst kan biträda ett beslut sådant som detta, och jag skulle anse det i högsta grad besynnerligt, om man afläte till Kongl. Maj:t en skrifvelse i den riktning här föreslagits. Jag kan icke finna sådant nödigt och jag får instämma med en talare på smålandsbänken i den förhoppning, att förhållandena i Norrland nu, utan vidtagande af sådana åtgärder, skola blifva bättre, sedan de fått bort "Hoffmans droppar".

Tager man i betraktande de första orden Utskottet använt i sin motivering: "då, oaktadt inga andra marknader lagligen få hållas, än de förut i vederbörlig ordning bestämda", så kan man ej underlåta att fråga: hvem är det som tillåter utlysandet af dessa marknader eller "liqvidationsmöten", som de af Utskottet benämnas? Detta förefaller mig i högsta grad besynnerligt. Då det är förbjudet att hålla marknad, annat än de förut bestämda eller särskildt af Kommerskollegium utlysta, huru kunna då dessa marknader utlysas och ega rum? Så vidt jag förstår, måste de som tillåta sig sådant ovilkorligen såsom lagbrytare anses och

Om förbud
mot s. k. liqvi-
dationsmöten.
(Forts.)

Om förbud
mot s. k. liqui-
dationsmöten.
(Forts.)

behandlas. Om således de lagar, som finnas, blifva efterföljda, tror jag icke det behöfves att stifta en sådan lag, hvarom här är fråga.

Jag åtnöjer mig icke att i likhet med en föregående icke yrka afslag å betänkanDET, utan jag förenar mig med reservanten i hemställen om rent afslag derå.

Herr Sven Nilsson i Efveröd: Jag kan icke vara likgiltig för utgången af denna fråga, då jag föreställer mig att den icke rör Norrland ensamt, utan hela landet. Man har visserligen sagt att sådana förhållanden, som här äro i fråga, inträffa hufvudsakligen i Norrland, men skrifvelseförslaget gifver vid handen, att äfven andra orter i riket afses, då det heter: "— af det *i synnerhet* i de norra länen" etc. Jag kan således icke för min del bifalla en sådan skrifvelse, då jag icke hört någon tillförlitlig uppgift på att några oordningar förekommit genom sådana tillställningar, och jag föreställer mig, att det icke är så farligt dermed, i synnerhet sedan jag hört ett uttalande af den person, hvilken väl bort hafva bäst reda på dessa förhållanden, nemligen Herr Treffenberg. Han sade nemligen, att han "*hört talas om*" — eller — "*man har sagt mig*" att oordningar vid dessa möten ofta förekomma. Äro dessa oordningar icke af svårare beskaffenhet än att han endast ryktesvis har kunskap om dem, då kunna de i sanning icke vara af farlig beskaffenhet, ty om några stora förbrytelser och grofva brott blifvit begångna, då skulle väl Konungens Befallningshafvande ovilkorligt haft reda derpå. Endast på grund af lösa rykten om att oordningar och förbrytelser vanligen tillhöra dessa möten, tror jag icke det är lämpligt att stifta en lag, som jag för min del icke anser nyttig för samhället. Utskottet bör väl icke förundra sig öfver om Kammaren afslår Utskottets föreliggande betänkande, då Utskottets egna ledamöter erkänna, att de icke äro ense med sig sjelfva, huruvida det vore nyttigt eller icke att antaga Utskottets förslag. En af Utskottets ledamöter har sagt, och i detta hans yttrande har ordföranden instämt, att de en gång varit enhälligt öfverens om att afslå motionärens förslag, och en annan utskottsledamot har yttrat, att det varit nära att motionen blifvit afslagen. När Utskottets egna ledamöter icke äro bättre öfvertygade om nyttan af hvad de föreslagit, huru kan man då begära att andra skola vara det? På dessa nu af mig anförda skäl yrkar jag afslag å Utskottets betänkande.

Herr Hægström: Herr Talman, mine Herrar! Jag tror att det icke är sämre stäldt i Norrland än i andra landsorter i afseende på ordningen, och att så väl Konungens Befallningshafvande som andra myndigheter göra sin skyldighet; men det är icke lätt att stäfja dessa liquidationsmöten anställande. Det torde kanske vara möjligt för talaren från skånebanken, men för oss i Norrland har det icke varit möjligt att komma dertill med de medel, som stått oss till buds. Dessa liquidationsmöten hafva

fullkomligt samma egenskaper som de gamla marknaderna. I Vesterbottens län ingick landstinget till vederbörande med anhängan att blifva förskonadt från två eller fyra marknader och få en i stället, och man beslöt, att allmän marknad skulle hållas i Mars, i stället för att förut två marknader hållits, den ena vanligen i Augusti och den andra i November; men hvad blef följden? Jo, nu hafva vi tre marknader i stället för en eller två, som vi förut haft. Den allmänna marknaden i Mars och två liquidationsmöten.

*Om förbud
mot s. k. liqui-
dationsmöten.
(Forts.)*

En representant ifrån Vesterbottens län har visserligen uppgifvit, att han icke visste några brott, som blifvit begångna vid dessa liquidationsmöten, och att han icke visste af några oordningar ens, men jag vill nämna, att sist i fjor hände det vid ett sådant liquidationsmöte i den kommun der jag är bosatt, att en person höll på att slå ihjel länsmannen i orten, och hade icke derne varit en så ovanligt stark karl, så hade han icke kommit med lifvet derifrån. Att brottet verkligen blifvit begånget framgår deraf, att mannen, som gjort detta dåd, nu sitter i fängelse för att utstå det straffarbete, hvartill han blifvit dömd; så går det till på liquidationsmöten. Är det så ondt uti, att man försöker hindra sådant ofog, om man kan?

Jag skulle vilja påstå, att det finnes kommuner i Norrland, der sädesskörden gått förlorad till följd af dessa liquidationsmöten; dessa möten hållas nemligen i Augusti månad, just vid den tid, då de kalla frostnätterna inträffa. När nu kungörelse af några handlande i Umeå blifvit uppläst, att de ämna hålla liquidationsmöte någon viss dag, så hjälper det icke för husbonden att försöka hålla sina drängar och pigor hemma, ty de ledas af ett okufligt begär att besöka dessa möten och deltaga i de nöjen, der kunna erbjudas. Följden blir, att de trots husbondens förbud begifva sig dit, och under tiden får husbondfolket sitta hemma ensamma och beröfvade allt biträde se på, hur skörden genom en frostnatt kan gå förlorad; detta är äfven en skadlig följd af dessa liquidationsmöten.

På grund af jag nu anført, får jag yrka bifall till Utskottets förslag.

Mot den ärade skåningen, som nyligen hade ordet, tillåter jag mig anmärka, att man icke behöfver vara någon fiende till folkfriheten, därför att man vill stäfa ofog och sjelfsväld.

Herr Treffenberg: Jag har egentligen begärt ordet för att bemöta en anmärkning, som blifvit gjord af Herr Sven Nilsson i Efveröd. Han sade nemligen, att de oordningar, som vid dessa så kallade liquidationsmöten uppgifvits ofta ega rum, icke torde vara af så farlig beskaffenhet, då jag icke skulle hafva annat än ryktesvis hört talas derom; och förmodade han att, om dessa möten medförde några olagligheter af svårare art, borde detta förhållande vara mig så bekant, att jag här i Kammaren skulle kunna med bestämdhet konstatera sådant. Till svar härå ber jag få erinra om att jag först på hösten år 1873 blef utnämnd till lands-

Om förbud
mot s. k. liqvi-
dationsmöten.
(Forts.)

höfding i Vester-Norrlands län, och att jag då endast under ett par månader vistades deruppe, innan jag i fjor reste ned till riksdagen, hvarefter jag återkom till länet först i medio af Juni, och att jag således tillsammans endast 8 eller 9 månader vistats i Norrland, hvarföre min erfarenhet af de norrländska förhållandena väl ännu icke kan vara så omfattande. Hvad som dock är visst och säkert är, att klagan öfver dessa möten i Norrland är ganska allmän, och jag har mig särskildt bekant att så är förhållandet i Sollefteå, der marknaderna, som förut hållits, blifvit aflösta af sådana liqvitationsmöten.

Hvad Herr Ivar Månssons anmärkning angår om det besynnerliga deri, att Konungens Befallningshafvande icke hindrar utlysandet af dylika möten, hvilka, enligt hans förmenande, äro olagliga, vill jag ånyo erinra derom, att det icke ligger något lagstridigt deri, att en person vare sig genom annonser i tidningarne eller genom kungörelse i kyrkorna tillkännagifver, att han ännar på annan ort, än der han är bosatt och der marknad icke hålles, kringföra varor till salu, så länge 9 § 3 mom. Kongl. förordningen den 18 Juni 1864 om utvidgad näringsfrihet orubbad qvarstår, som säger: "Den, som vill, sjelf eller genom annan, utom den ort, der han är bosatt, kringföra varor till salu annorledes än å marknad, skall för rättigheten att idka sådan handel vara skyldig att, efter de i 1 och 2 mom. bestämda grunder, anmäla sig hos vederbörande i mantalsskrifningsorten och derjemte uppgifva den eller de personer — — — — — och myndig." Om en person blott uppfyller det i denna paragraf stadgade vilkoret, att nemligen vederbörligen anmäla sig i mantalsskrifningsorten, ligger det alldeles icke något olagligt i att han infinner sig på ett ställe, der marknad icke hålles, för att drifva handel, och att han sådant offentligen tillkännagifver. Jag ber att i sammanhang härmed få tillägga en sak, som jag glömde förra gången jag hade ordet, eller att då Utskottet i sitt betänkande antydt, att man skulle kunna afhjelpa de i motionen omförmälda olägenheter genom ett föreslaget tillägg till 9 § 3 mom. af näringsfrihetsförordningen, så har Utskottet dermed uppenbarligen menat, att endast den som eljest idkar handel, eller *handlande* i vanlig mening, skulle, om han jemväl ville medelst i kyrka uppläst eller i tidningarne införd kungörelse tillkännagifva, att han ämnade å annan tid, än då marknad är och å ställe utom den ort, der han bosatt är, idka handel, vara skyldig att sådant anmäla hos Konungens Befallningshafvande, äfvensom bekosta rese- och traktementsersättning till kronobetjening samt andra åtgärder, som för ordningens upprätthållande möjligen befinnas nödiga. Hvad Utskottet således föreslagit, gäller alldeles icke om den der skomakaren, som här nyss var fråga om.

Herr Abraham Rundbäcks anförande föreföll mig högst besynnerligt, då han ansåg sig kunna behandla frågan på ett raljant sätt. Hvad han senast hört utaf den af de äldre norrlandsrepresentanterne, som nyss haft ordet, bör likväl hafva öfvertygat honom

honom derom, att det ligger allvar i denna fråga. Att kommunerna, på sätt han föreslagit — men äfven detta var väl raljeri — borde få vidkännas kostnader för ordningens upprätthållande vid dessa möten, dertill kan jag alldeles icke finna någon giltig anledning, då det ju är enskilde utom kommunen bosatte personer, som i strid med lagens anda åstadkomma dessa folksamlingar och dermed följande oordningar, ty det är alldeles uppenbart att dessa liqvuidationsmöten stå i strid med lagens anda, oaktadt man måste låta dem passera.

*Om förbud
mot s. k. liqvuidationsmöten.
(Forts.)*

Herr Ivar Månsson: Herr Talman, mine Herrar! Herr Treffenberg sade, att jag yttrat mig oriktigt, då jag sagt, att i sjelfva utlysningen af en sådan marknad, här är i fråga, låge en lagöfverträdelse. Om jag gör något, som enligt uttryckliga föreskrifter jag icke får göra utan vederbörande myndigheters tillåtelse, så är det väl en lagöfverträdelse. Han läste sjelf upp paragrafen i lagen om näringsfrihet, der det står särskildt undantag för marknader. Då är det ju besynnerligt, att han kan säga, att jag har sagt en oriktighet. Här står ju tydligt i den vid betänkandet fogade kungörelsen, att handlande och handtverkare från Luleå ännu: "hålla marknad" och "under instundande marknader." Detta förfaringssätt är, enligt min åsigt, alldeles emot lagen, och kan af Konungens Befallningshafvande hindras genom så väl åtals anställande mot dem, som utfärdat kungörelsen, som genom att hindra försäljning på sjelfva platsen. Det är väl en himmelsvid skilnad mellan att hålla marknad och mellan att hålla liqvuidationsmöte. Dertill att det är förbjudet att hålla marknad, kan det väl icke vara förbjudet för en handtverkare eller handlande att kungöra, att han vill på en viss dag sammanträffa med sina affärsvänner i en ort, för att göra upp liqvuid? Det kan åtminstone jag icke förstå. Jag tycker, att i betänkandet ligger något så oriktigt, att jag icke kan förstå, hur det kunnat komma ut från ett Utskott, och jag hoppas, att något så oegentligt icke må få passera med Kammarens bifall.

Emellertid var det en annan talare från Norrland, som sade, att de der, i följd af indragning af en marknad, fått tre marknader i stället för två. När i södra Sverige en marknad blifvit förbjuden, får man en marknad mindre, men när man i Norrland borttager en marknad, får man två till; det måtte vara ett särdeles egendomligt sätt att i Norrland tillämpa lagar och författningar. Samme talare har äfven sagt, att till följd af liqvuidationsmötena förstöras hela sädesfält med växande gröda och allt möjligt; här vid lag kunde möjligen myndigheterna behöfva den omtalade piskan, för att styra det okynniga folket; men i fall de lagar, som finnas, riktigt och med allvar tillämpas, så kunna ej sådana uppträden, som de antyddas, få ostraffade passera. På de skäl jag nu och förut anfört, får jag yrka afslag å Utskottets förslag.

Herr Helander: På de skäl, som föranledt den siste talar-
ren att yrka afslag å Utskottets hemställan, får jag yrka bifall
till densamma.

Öfverläggningen var slutad. Enligt de yrkanden, som der-
under blifvit framställda, gaf Herr Talmannen propositioner så
väl på bifall som på afslag och förklarade sig anse röstöfvervigt
förefinnas för den senare meningen. Votering begärdes; med an-
ledning hvaraf, och sedan Kammaren beslutit att bifall till Utskottets
förslag skulle uppställas såsom ja-proposition, omröstning före-
togs enligt en nu uppsatt och af Kammaren godkänd voterings-
proposition, lydande sålunda:

“Den, som bifaller hvad Andra Kammarens Andra Tillfälliga
Utskott hemställt i 2:dra punkten af utlåtandet N:o 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, är Utskottets ifrågavarande hemställan af-
slagen.“

Röstsedlarne sammanräknades och visade 62 Ja mot 80 Nej;
i följd hvaraf Kammaren afslagit Utskottets hemställan.

§ 8.

Anmäldes och bordlades följande inkomna ärenden:

Banko-Utskottets memorial:

N:o 21, med förslag till omröstningsproposition i anledning
af Kamrarnes skiljaktiga beslut i fråga om redaktionen af 36 §
1 mom. af bankoreglementet; och

N:o 22, med förslag till voteringsproposition i anledning af
Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande Banko-Utskottets betänkande
N:o 19, i fråga om indragning af Riksbankens sedlar å en krona;
samt

Lag-Utskottets utlåtande N:o 17, i anledning af väckt motion
om vidtagande af åtgärder för handelsdomstolars införande i de
större städerna inom Sverige; och

Samma Utskotts memorial N:o 18, med förslag till samman-
jemkning af Kamrarnes skiljaktiga beslut vid behandling af Ut-
skottets utlåtande N:o 7, i anledning af väckt motion om ändring
i gällande bestämmelser rörande dikning.

Dessa nu första gången bordlagda ärenden skulle uppföras främst å föredragningslistan för nästa sammanträde.

§ 9.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades Herr *Lundström* från och med den 28 innevarande månad till och med den 5 instundande Maj.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 11 e. m.

in fidem
H. Husberg.
